บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างความเข้าใจและเจตคติต่อการนิเทศการศึกษาของคณะผู้ดำเนินงานนิเทศการศึกษาในโรงเรียนกับการปฏิบัติงานนิเทศการศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา เขตการศึกษา 1 ผู้วิจัยขอเสนอรายละเอียดเกี่ยวกับเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. การศึกษาเกี่ยวกับความเข้าใจและเจตคติ
   - 1.1 ความหมายของความเข้าใจ
   - 1.2 ความหมายของเจตคติ
2. การศึกษาเกี่ยวกับการนิเทศการศึกษา
   - 2.1 ความหมายของการนิเทศการศึกษา
   - 2.2 ความจำเป็นในการนิเทศการศึกษา
   - 2.3 ความมุ่งหมายของการนิเทศการศึกษา
   - 2.4 หลักการนิเทศการศึกษา
   - 2.5 บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการนิเทศการศึกษา
     - 2.5.1 คุณลักษณะของบุคลากรในการนิเทศการศึกษา
     - 2.5.2 บทบาทและหน้าที่ของบุคลากรในการนิเทศการศึกษา
   - 2.6 แนวปฏิบัติและวิธีทางการนิเทศการศึกษา
     - 2.6.1 กระบวนการทางการนิเทศการศึกษา
     - 2.6.2 เทคนิคและกิจกรรมการนิเทศการศึกษา
     - 2.6.3 การประเมินผลงานนิเทศการศึกษา

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3. งานนิเทศการศึกษาภายในโรงเรียน

3.1 งานนิเทศการศึกษาของบุคลากรในโรงเรียน

3.2 ประเภทของงานนิเทศการศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. การศึกษาเกี่ยวกับความเข้าใจและเจคคติ

1.1 ความเข้าใจ

ความหมายของความเข้าใจ

ความเข้าใจ (Comprehension) เป็นพฤติกรรมขั้นต้นของบุคคลเมื่อมีประสบการณ์เกี่ยวกับข่าวสารหนึ่ง ๆ แล้วบุคคลนั้นก็สามารถแสดงความสามารถออกในลักษณะการจำได้ ระลึกได้ จับใจความได้สรุปได้ ให้ความหมายได้ คาดคะเนและขยายความได้ (ธีรวรรณ นิช่างทอง 2529 : 17)

ความเข้าใจ เป็นความสามารถประเภทหนึ่งทางด้านพุทธิลักษณะของจุดมุ่งหมายทางการศึกษา ซึ่งบลูม และคณะ (Bloom,et al. 1972 อ้างถึงใน ชวัชชัย ชัยจิรฉายากุล 2527 : 47) การแสดงพฤติกรรมของการเข้าใจ หรือการวัดระดับความเข้าใจ ซึ่งแต่ละคนรู้ว่าควรจะสื่อความหมายอะไร และใช้เนื้อหาหรือแนวคิดอะไรมาสื่อความหมาย อาจไม่ต้องสัมพันธ์กับเนื้อหาอื่นหรือเรื่องอื่นทั้งเรื่องก็ได้ (อุทุมพร ทองอุไทย 2523 : 189) พฤติกรรมความเข้าใจมี 3 แบบด้วยกันคือ

1. การแปล (Translation) ความเข้าใจที่ได้จากความระมัดระวังและความถูกต้องในสิ่งที่สื่อความหมายจากภาษาหนึ่งหรือแบบฟอร์มหนึ่งไปสู่ภาษาหนึ่งหรืออีกแบบฟอร์มหนึ่ง การแปลให้รับการตัดสินโดยอาศัยความซื่อสัตย์และความถูกต้อง นั่นคือ ภายใต้ขอบเขตที่เนื้อหาในเรื่องเดิมได้รับการรักษาไว้ ถึงแม้ว่าแบบฟอร์มของการสื่อความหมายจะเปลี่ยนไปก็ตาม

2. การตีความ (Interpretation) คือ การอธิบายหรือการสรุปเรื่องในการสื่อความหมาย ที่การแปลเกี่ยวข้องกับการนำมาใช้เป็นส่วนที่ใช้สื่อความหมาย การตีความเกี่ยวข้องกับการเรียงลำดับ การจัดเรียงระบบ หรือให้ภาพพจน์ใหม่ของเนื้อหา

3. การสรุปอ้างอิง (Extrapolation) คือ การขยายแนวโน้ม หรือความโน้มเอียงเกินเลยจากข้อมูล เพื่อทำให้สามารถนำไปใช้กับประยุกต์ ผลที่ตามมา บทแทรก ฯลฯ ตามเงื่อนไขดังที่บรรยายไว้ในการสื่อความหมายเบื้องต้น

1.2 เจตคติ

ความหมายของเจตคติ

เจตคติ มีผู้ให้คำนิยามไว้หลายแบบด้วยกัน ซึ่งจะกล่าวเฉพาะบางนิยามที่เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป ดังนี้

แอลพอร์ต (G.W.Allport 1935 อ้างจาก David O. Sears 1985 : 132 อ้างถึงใน โกศล มีคุณ 2529 : 6) ซึ่งเป็นนักจิตวิทยาสังคมรุ่นแรก ๆ ได้นิยามว่า เจตคติเป็นสภาวะความพร้อมทางจิตใจและประสาท ซึ่งเกิดขึ้นจากการสั่งสมของประสบการณ์ เป็นแรงผลักดันโดยตรง หรือเป็นพลังที่ผลักดันให้บุคคลแสดงพฤติกรรมต่อวัตถุและสถานการณ์ทั้งมวลที่มันเกี่ยวข้อง เพราะว่านิยามนี้ได้รับอิทธิพลอย่างมากจากประสบการณ์การเรียนรู้ และเน้นให้เห็นว่าประสบการณ์ในอดีต ทำให้เกิดเป็นเจตคติได้อย่างไร ด้วยเหตุผลเกี่ยวกันทำให้มอง เจตคติโดยพื้นฐานว่าเป็นชุดของการตอบสนองในแบบที่แน่นอนและเน้นผลอันเกิดจากพฤติกรรมของมัน

เธอร์สโตน (Thurstone 1946 : 39) กล่าวว่า เจตคติเป็นระดับของความมากน้อยของความรู้สึกในด้านบวกหรือลบ ที่มีต่อสิ่งหนึ่ง ซึ่งอาจจะเป็นอะไรได้หลายอย่าง เป็นต้นว่า สิ่งของ บุคคล บทความ องค์การ ความคิด ฯลฯ ความรู้สึกเหล่านี้ผู้รู้สึกสามารถบอกความแตกต่างว่าเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย

ฟิชเบนและไอเซน (Fishbein and Ajzen 1975 : 28 – 29) ได้ให้ความหมายของเจตคติต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดว่าเป็นผลรวมของการประเมินความเชื่อที่บุคคลมีต่อสิ่งนั้น และเขียนเป็นแบบจำลองทางคณิตศาสตร์ที่ใช้ทำนายพฤติกรรมความตั้งใจของบุคคลนั้นได้

สำหรับนักการศึกษาไทย คือ โกศล มีคุณ (2529 : 7) ได้สรุปนิยามของเจตคติของนักจิตวิทยาไว้ว่า "เจตคติเป็นสภาพความพร้อมทางจิตที่จะกระตุ้น หรือเป็นแรงผลักดันให้บุคคลแสดงพฤติกรรมอันสอดคล้องกับสภาพทางจิตใจดังกล่าวต่อบุคคล สถานการณ์ สถาบัน แนวคิด หรือสิ่งใด ๆ อันเกี่ยวข้องกับสภาพของจิตนั้น ๆ" ซึ่งถ้าพิจารณาเจตคติที่แสดงออกในเชิงพฤติกรรมแล้ว "เจตคติ หมายถึง ท่าที ความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อสิ่งหนึ่ง ในลักษณะชอบหรือไม่ชอบ เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย เห็นคุณค่าหรือไม่เห็นคุณค่า" ส่วน ชีรพร อุวรรณโณ (2529 : 414) ได้ให้ความหมาย เจตคติ คือ สภาพทางจิตหรือประสาทของความพร้อมที่จัดรูปขึ้นจากประสบการณ์และส่งอิทธิพลในทางกำกับ หรืออิทธิพลที่ไม่อยู่นิ่ง แก่การตอบสนองของบุคคลต่อสิ่งหมายและสถานการณ์ทั้งหลายที่เกี่ยวข้อง

แม้นิยามของเจตคติจะแตกต่างกันออกไป ตามความเข้าใจและประเด็นสำคัญที่ผู้ให้นิยามต้องการเน้น แต่เมื่อพิจารณาแล้วมีบางลักษณะที่สอดคล้องกัน และช่วยให้เกิดความเข้าใจได้ว่า เป็นลักษณะเดียวกัน ลักษณะดังกล่าวอันเป็นลักษณะสำคัญของเจตคติ (ส.วาสนา ประวาลพฤกษ์ 2524 : 5) คือ

1. เจตคติเป็นการตระเตรียมหรือความพร้อมในการตอบสนองต่อสิ่งเร้าในทางที่ชอบหรือไม่ชอบสิ่งนั้น ๆ ซึ่งการตระเตรียมนั้นจะเป็นการตระเตรียมภายในจิตใจมากกว่าภายนอกที่จะสังเกตเห็นได้

2. สภาวะความพร้อมจะตอบสนองในลักษณะที่กล่าวในข้อ 1 นั้น เป็นลักษณะซับซ้อนของบุคคลที่จะยอมรับ หรือไม่ยอมรับ ชอบหรือไม่ชอบต่อสิ่งต่าง ๆ จะเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับอารมณ์ด้วย ซึ่งเป็นสิ่งที่อธิบายไม่ค่อยจะได้ และบางครั้งไม่มีเหตุผล

หอสมุดกลาง สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3. เจตคติไม่ใช่พฤติกรรม แต่เป็นสภาวะทางจิตใจ มีอิทธิพลต่อความรู้สึกนึกคิด และเป็นตัวกำหนดแนวทางในการแสดงออกของพฤติกรรม

4. เจตคติไม่สามารถวัดได้โดยตรง แต่สามารถสร้างเครื่องมือวัดพฤติกรรมที่แสดงออกมา เพื่อเป็นแนวทางในการทำนายหรืออธิบายเจตคติได้

5. เจตคติเกิดจากการเรียนหรือ ประสบการณ์ บุคคลจะมีเจตคติในเรื่องเดียวกันด้วยสาเหตุหลาย ๆ ประการ เช่น สภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจและสังคม ระดับอายุ เชาวน์ปัญญา เป็นต้น

6. เจตคติมีความคงที่แน่นอนพอสมควร แต่อาจเปลี่ยนแปลงได้ เมื่อประสบกับสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมใหม่ที่แตกต่างออกไปจากเดิม

1.2.1 องค์ประกอบของเจตคติ

เนื่องจากเจตคติเป็นนามธรรม และตัวการสำคัญในการกำหนดพฤติกรรมของบุคคล ซึ่งเปรียบเหมือนหางเสือของพฤติกรรม ดังนั้น บุคคลจะมีเจตคติเกิดขึ้นในตัวเองนั้น จะต้องเกิดจากการรับรู้ (Perception) และเกิดการเรียนรู้ ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีของ บลูม (Benjanin S.Bloom) ที่ว่าผลของการศึกษาอบรมจะเกิดขึ้นในตัวผู้เรียน 3 ด้าน คือ

1. ด้านความรู้ (Cognitive Domain)
2. ด้านทักษะ (Psychomotor Domain)
3. ด้านความรู้สึก (Affective Domain)

ซึ่งแนวคิดนี้สอดคล้องกับความหมายของ เจตคติตามแนวของ ฟรีดแมน (Freedman) ซึ่งกล่าวว่า เจตคติ หมายถึง ระบบที่มีลักษณะมั่นคงถาวร ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบทางด้านความรู้ ความรู้สึก และการปฏิบัติ

1. องค์ประกอบทางด้านความรู้ (Cognitive Component) เช่น ความรู้ที่บุคคลได้รับมา ซึ่งอาจจะถูกหรือผิดก็ได้ ทั้งนี้รวมทั้งความเชื่อของบุคคลนั้น ๆ ด้วย จากความรู้และความเชื่อจะเป็นส่วนหนึ่งของ เจตคติ

2. องค์ประกอบทางด้านความรู้สึก (Affective Component) เมื่อบุคคลได้เรียนรู้อะไรมาก็จะเกิดความรู้สึกหรือท่าทีต่อสิ่งนั้นว่าชอบหรือไม่ชอบ พอใจหรือไม่พอใจ

3. องค์ประกอบทางด้านพฤติกรรม (Behavioral Component) เมื่อบุคคลได้เรียนรู้อะไรมา ก็จะเกิดความรู้สึกหรือท่าทีต่อสิ่งนั้นในทางบวกหรือลบ และจะแสดงพฤติกรรมตอบสนองต่อสิ่งนั้น (สงวน สุทธิเลิศอรุณ 2525 : 99 – 100)

1.2.2 ความสัมพันธ์ระหว่าง เจตคติกับพฤติกรรม

เจตคติกับพฤติกรรม มีความสัมพันธ์กันหรือไม่นั้น ธีระพร อุวรรณโณ (2528 : 39) เห็นว่านักจิตวิทยามีความเห็นเป็น 2 ทัศนะหลัก คือ ทัศนะแรกเห็นว่า เจตคติไม่สัมพันธ์กับพฤติกรรม ทัศนะที่สอง เห็นว่า เจตคติมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรม อย่างไรก็ตาม ในเรื่องนี้ ฟิช เบน และไอเซน. (Fishbein and Ajzen 1980 อ้างถึง ในโกศล มีคุณ 2529 : 11 – 13) ได้พยายามทำการสร้างและทดสอบแบบจำลองความสอดคล้องระหว่าง เจตคติกับพฤติกรรม โดยตั้งชื่อทฤษฎีของแบบจำลองนี้ว่า "ทฤษฎีของพฤติกรรมที่มีเหตุผล" ในการศึกษาครั้งนี้เป็นความพยายามที่จะกำหนดลงไปว่าอะไรคือองค์ประกอบที่อธิบายความสอดคล้องระหว่าง เจตคติกับพฤติกรรม โดยเริ่มจากข้อตกลงที่ว่าบุคคลแต่ละคนแสดงออกอย่างมีเหตุผล แบบจำลองประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ

1. แบบจำลองนี้อธิบายว่าพฤติกรรมของบุคคลสามารถทำนายได้จากความตั้งใจ

2. ความตั้งใจที่จะแสดงพฤติกรรมสามารถทำนายได้จากตัวแปรหลัก 2 ตัว คือ เจตคติของบุคคลต่อพฤติกรรม และการรับรู้ของบุคคลนั้น ๆ เกี่ยวกับคนอื่น ๆ คิดว่าเขาควรทำเช่นไร

3. เจตคติต่อพฤติกรรมสามารถทำนายได้โดยความเชื่อ ค่านิยม และความคาดหวังของบุคคล ปทัสฐานส่วนบุคคล สามารถทำนายได้โดยความเชื่อของบุคคลเกี่ยวกับความคาดหวังของผู้อื่น และแรงจูงใจของเขาที่จะสนองความคาดหวังนั้น ๆ

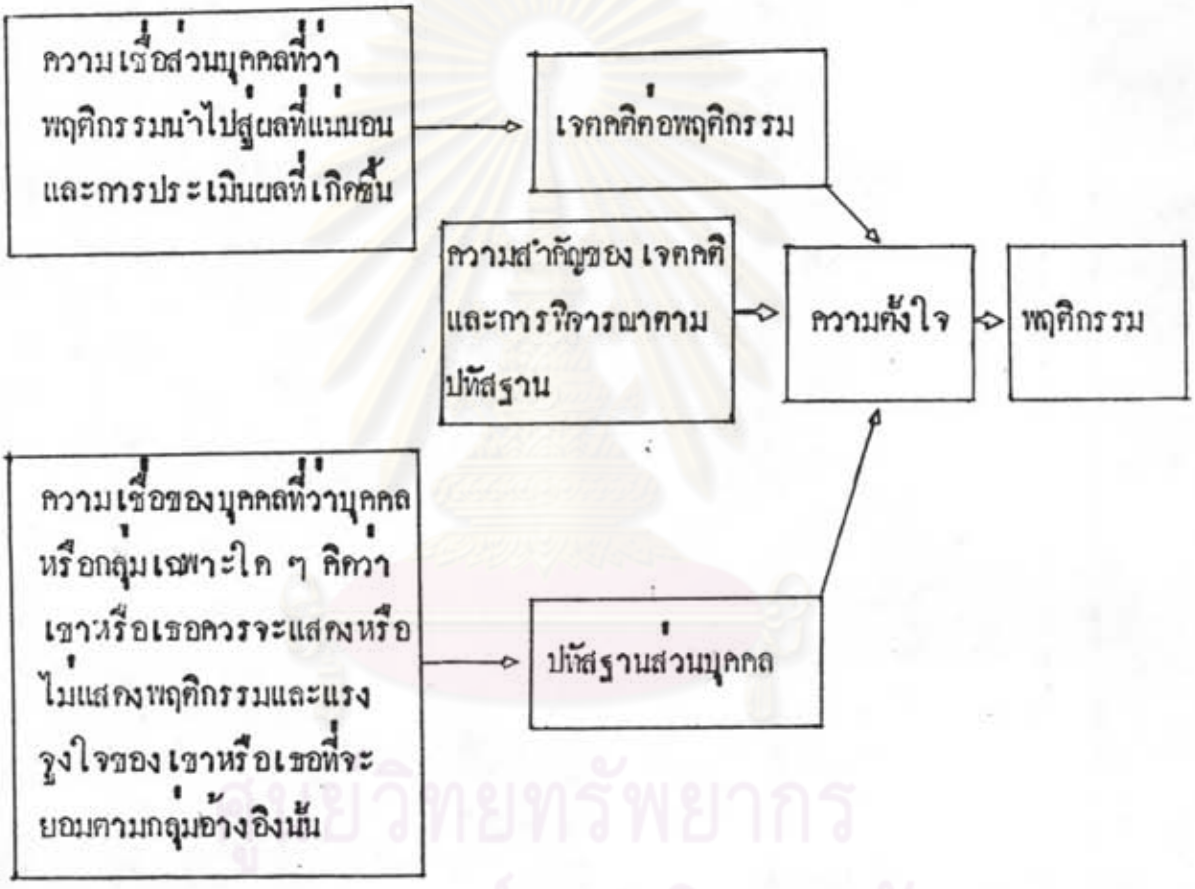

แบบจำลอง พฤติกรรมอันเกิดจากเหตุผลขององค์ประกอบที่อธิบายการเกิดพฤติกรรมของบุคคล (Fishbein and Ajzen. 1980)

แบบจำลองนี้เป็นสิ่งดึงดูดใจของนักจิตวิทยาสังคมจำนวนมาก และทำให้เจตคติกลับมาเป็นตัวแปรสำคัญในการทำนายพฤติกรรมอีกครั้งหนึ่ง อย่างไรก็ตาม

แบบจำลองนี้ก็มิใช่จะสมบูรณ์เสียทีเดียว บทบาทของความตั้งใจที่จะแสดงพฤติกรรมก็เป็นปัญหาอันหนึ่ง เพราะบางครั้ง "ความตั้งใจที่จะแสดงพฤติกรรม" ไม่แตกต่างจาก "เจตคติต่อพฤติกรรม" มากนัก ดังนั้น การแยกสองลักษณะนี้ออกจากกันก็เป็นเรื่องยาก

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างเจตคติกับพฤติกรรมได้มีผู้ศึกษาวิจัยไว้ ดังนี้

อนงค์ หงสา (2528 : 103 – 106) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ และเจตคติของผู้ปกครองนักเรียนเกี่ยวกับหลักสูตรกับการส่งเสริมการเรียนให้แก่นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดนครสวรรค์ พบว่า ความรู้ และเจตคติของผู้ปกครองเกี่ยวกับหลักสูตรไม่มีผลต่อการส่งเสริมการเรียน

วิลเลียม (Williams 1986 –A) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้พฤติกรรมการนิเทศและทัศนคติที่มีต่อการสังเกต หลังการประชุมการนิเทศการศึกษาของครูมัธยมศึกษา ระดับอำเภอในมลรัฐมิสซิสซิปปี ประเทศสหรัฐอเมริกา พบว่า มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติและพบว่า ครูผิวดำมีทัศนคติในเชิงบวกต่อการประชุมมากกว่าครูผิวขาว

2. การศึกษาเกี่ยวกับการนิเทศการศึกษา

2.1 ความหมายของการนิเทศการศึกษา

คำว่า "การนิเทศการศึกษา" มีอยู่หลายความหมายตามแนวคิดและความเชื่อไม่มีข้อจำกัดแน่นอนตายตัว ขึ้นอยู่กับวิวัฒนาการทางการศึกษา จุดมุ่งหมายและแนวทางการจัดการศึกษาในแต่ละยุคแต่ละสมัย (ชารี มณีศรี 2523 : 1) ซึ่งพอสรุปได้เป็น 5 แนวคิด ดังนี้

2.1.1 การนิเทศการศึกษา หมายถึง กระบวนการทำงานร่วมกันของผู้นิเทศการศึกษา ครู และบุคลากรทางการศึกษาหรือระบบพฤติกรรมขององค์การที่มีจุดมุ่งหมายปรับปรุงการเรียนการสอนแก่นักเรียนให้ดีขึ้น ตามแนวคิดนี้ ได้เสนอความหมายการนิเทศการศึกษาไว้ดังนี้

สงัด อุทรานันท์ (2529 : 7) ให้ความหมายในเชิงปฏิบัติการว่า การนิเทศการศึกษา หมายถึง กระบวนการทำงานร่วมกับครูและบุคลากรทางการศึกษา เพื่อให้ได้มาซึ่งสัมฤทธิ์ผลสูงสุดในการเรียนของนักเรียน

รองรัตน์ อิศรภักดี (2505 : 1) กล่าวว่า การนิเทศการศึกษา คือ การบริการเพื่อนำทางในการปรับปรุงสภาพการเรียน เป็นกระบวนการซึ่งจะต้องกระทำด้วยความร่วมมือเพื่อแสวงหาและนำวัตถุและบุคคลที่จะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษา ให้สัมฤทธิ์ผลมากที่สุดแก่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในโครงการของการศึกษา

ไวลส์ และโลเวลล์ (Wiles and Lovell 1983 : 46) กล่าวว่า การนิเทศการศึกษา คือ ระบบพฤติกรรมขององค์การ ซึ่งเป็นการทำงานที่มีผลกระทบสู่พฤติกรรมการสอนของครูในระบบ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อปรับปรุงสภาพการเรียนการสอนแก่นักเรียนให้ดีขึ้น

สเปียรส์ (Spears 1967 : 16) กล่าวว่า การนิเทศการศึกษา เป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดการปรับปรุงกระบวนการเรียนการสอนของครู โดยทำงานร่วมกับบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้

กล่าวโดยสรุปตามแนวคิดนี้ได้ให้ความหมายของการนิเทศการศึกษา หมายถึง กระบวนการทำงานร่วมกันกับครู และบุคลากรทางการศึกษา ในด้านการแสวงหาและนำวัตถุ และบุคลากรที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษา ซึ่งทำให้เกิดผลกระทบต่อพฤติกรรมการสอนของครู เพื่อให้นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ในทางการเรียนสูงสุด

2.1.2 การนิเทศการศึกษา หมายถึง ความพยายามของเจ้าหน้าที่ฝ่ายการศึกษาที่ได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่นิเทศการศึกษา ในการแนะนำครูและผู้มีหน้าที่ที่เกี่ยวกับการศึกษา เพื่อช่วยส่งเสริมให้การศึกษามีคุณภาพทั้งด้านการเรียนการสอน ซึ่งแนวคิดนี้ได้มีนักการศึกษาเสนอแนวคิดไว้ดังนี้

ภิญโญ สาธร (2519 : 274) กล่าวว่า การนิเทศการศึกษา หมายถึง ความพยายามทุกชนิดของเจ้าหน้าที่ฝ่ายการศึกษาที่ได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่นิเทศการศึกษา ในการแนะนำครูและผู้อื่นที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับการศึกษา ให้รู้วิธีปรับปรุงการสอน หรือการให้การศึกษา

สาย ภาณุรัตน์ (2517 : 3) กล่าวว่า การนิเทศการศึกษา คือ ความพยายามอย่างหนึ่งในหลาย ๆ อย่าง ที่จะช่วยส่งเสริมให้การศึกษามีคุณภาพทั้งในด้านการเรียนการสอน

กูด (Good 1973 : 572) ให้ความหมายว่า การนิเทศการศึกษา คือ ความพยายามทุกวิถีทางของบุคคลที่ได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่นิเทศการศึกษา ในการที่จะให้ครูและบุคลากรทางการศึกษาได้รู้จักวิธีการปรับปรุงการสอน การให้การศึกษา ช่วยกระตุ้นให้เกิดความเจริญก้าวหน้าและพัฒนาวิชาชีพครู ช่วยในการพิจารณาเลือกสรรและปรับปรุงวัตถุประสงค์ของการสอน อุปกรณ์การสอน เนื้อหาการสอน วิธีสอน และการประเมินผลการสอนให้เหมาะสม

กล่าวได้ว่า การนิเทศการศึกษา เป็นความพยายามของเจ้าหน้าที่ฝ่ายการศึกษาที่ได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่นิเทศการศึกษาในการแนะนำครู และผู้อื่นที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับการศึกษา เพื่อช่วยส่งเสริมให้การศึกษามีคุณภาพทั้งด้านการเรียนการสอน เพื่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้าและพัฒนาวิชาชีพครู ช่วยในการพิจารณาเลือกสรรและปรับปรุงวัตถุประสงค์การสอน อุปกรณ์การสอน เนื้อหาการสอน วิธีสอน และการประเมินผลการเรียนการสอนให้เหมาะสม

2.1.3 การนิเทศการศึกษา หมายถึง การบริการทางด้านเทคนิคของผู้เชี่ยวชาญในการปรับปรุงการเรียนการสอน ตามแนวคิดนี้ได้มีผู้เสนอความหมายของการนิเทศไว้ ดังนี้

วินัย เกษมเศรษฐ (2527 : 3 – 4) ได้ให้ความหมายไว้เป็น ข้อ ๆ ดังนี้

(1) การนิเทศการศึกษา หมายถึง บริการสภาพผู้นำซึ่งช่วยให้โรงเรียนปฏิบัติงานดีขึ้น

(2) การนิเทศการศึกษา หมายถึง บริการเทคนิคที่เชี่ยวชาญ ซึ่งจัดไว้เพื่อศึกษาและปรับปรุงสภาวะต่าง ๆ เกี่ยวกับการเรียน และความงอกงามของนักเรียน

(3) นิเทศ หมายถึง ประสานงาน กระตุ้น และนำทางไปสู่ความงอกงามของครู

(4) การนิเทศ หมายถึง สภาพผู้นำและการพัฒนาสภาพผู้นำให้เกิดในกลุ่มอย่างร่วมมือ

(5) การนิเทศการศึกษา หมายถึง โครงการที่ได้วางไว้แล้ว เพื่อปรับปรุงการสอน

อาคม จันทสุนทร (2525 : 1) กล่าวว่า การนิเทศการศึกษาเป็นบริการอย่างหนึ่งที่จัดให้แก่ระบบการศึกษาอย่างมีเทคนิคและเป็นไปในทางวิชาการ การนิเทศการศึกษาจะกระทำต่อบุคลากรทางการศึกษา ทั้งครู ผู้บริหาร และฝ่ายบริการอื่น ๆ ในวงการศึกษา โดยมีจุดหมายปลายทางที่ผลการศึกษา หรือเด็กที่ได้รับการศึกษา

บาร์ เบอร์ตัน และบรัคเนอร์ (Barr, et al. 1947 : 11, Burton and Brueckner 1965 : 11 – 13) มีความเห็นเช่นเดียวกันว่า การนิเทศการศึกษาคือเทคนิควิธีของผู้เชี่ยวชาญในอันที่จะให้บริการเกี่ยวกับการปรับปรุงสภาพการเรียนรู้และปรับปรุงองค์ประกอบทุก ๆ ด้านที่มีผลต่อความเจริญก้าวหน้าและพัฒนาการของนักเรียน โดยอาศัยความร่วมมือกันของบุคคล ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาทุกฝ่าย

อาย และเนทเซอร์ (Eye and Netzer 1965 : 12) กล่าวว่า การนิเทศการศึกษา เป็นส่วนหนึ่งของการบริหารโรงเรียน ซึ่งผู้บริหารโรงเรียนจะต้องมีส่วนเกี่ยวข้องในการให้บริการทางการศึกษา เพื่อให้กระบวนการเรียนการสอนเกิดผลสัมฤทธิ์ตามความคาดหมาย

อดัมส์ และดิกกี (Adams and Dickey 1953 : 6)
เห็นว่าการนิเทศการศึกษาเป็นบริการเกี่ยวกับการสอนและการปรับปรุงการสอนให้ดีขึ้น และการนิเทศการศึกษาเป็นการสร้างสรรค์ และเป็นการที่บุคลากรทางการนิเทศทำงานร่วมกับผู้อื่น เพื่อเพิ่มพูนผลสำเร็จของการเรียนการสอน ไม่มีการสั่งการกับครู แต่เป็นการสนองความต้องการของครู ให้อิสระแก่ครูในการปฏิบัติงาน โดยมีการวางแผนที่จัดทำขึ้นเพื่อปรับปรุงการสอน

ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า การนิเทศการศึกษาเป็นการบริการทางด้านเทคนิคของผู้เชี่ยวชาญในการปรับปรุงการเรียนการสอน เพื่อให้เป็นการบริการทางการศึกษาที่ดี คือบุคลากรทางการศึกษา ทั้งครู ผู้บริหาร และฝ่ายบริการอื่น ๆ ในวงการศึกษา ปรับปรุงองค์ประกอบทุก ๆ ด้านที่มีผลต่อความก้าวหน้า และพัฒนาการของนักเรียน โดยอาศัยความร่วมมือของบุคลากรที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้บริหารต้องถือว่าการนิเทศการศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของการบริหาร ซึ่งผู้บริหารโรงเรียนจะต้องมีส่วนเกี่ยวข้อง แต่การนิเทศการศึกษาเป็นการสร้างสรรค์ ที่บุคลากรทำงานร่วมกัน ไม่มีการสั่งการกับครู เป็นการสนองความต้องการของครูให้อิสระแก่ครูในการปฏิบัติงาน โดยมีการวางแผนที่จัดทำขึ้นเพื่อปรับปรุงการเรียนการสอนให้ดีขึ้น

2.1.4 การนิเทศการศึกษา หมายถึง กิจกรรมหรือการกระทำเพื่อแนะนำ ช่วยเหลือ สนับสนุนให้สภาพการเรียนการสอนดีขึ้น ซึ่งได้มีผู้ให้ความหมายของการนิเทศการศึกษาในแนวคิดนี้ ดังนี้

ชาญชัย อาจินสมาจาร (2525 : 6 – 13) มีความเห็นว่า การนิเทศการศึกษา คือ กิจกรรมที่ทุกฝ่ายร่วมมือกันทดลองตามวิธีการของมัน โดยอาศัยความสัมพันธ์ระหว่างครูกับศึกษานิเทศก์ จะเป็นเพื่อนกันมากกว่าเป็นผู้บังคับบัญชา หรือควบคุม การนิเทศการศึกษาในสมัยใหม่เป็นการร่วมงานของครูและศึกษานิเทศก์ต่อการประเมินตนเอง การนำตนเอง การแนะตนเอง และการนิเทศตนเอง

สาโรช บัวศรี (2504 : 68) กล่าวว่า การนิเทศการศึกษาคือ การช่วยเหลือดูแลและตรวจตรา แนะนำ สนับสนุน ส่งเสริม และเกื้อกูล เพื่อให้งาน

วิชาการและธุรการในโรงเรียนหรือแต่ละสายงานได้เกิดผลดี การนิเทศการศึกษานี้ไม่เกี่ยวกับการบังคับบัญชาแต่อย่างใด แต่เป็นการแนะนำโดยแท้และเป็นการแนะนำช่วยเหลืออย่างเปิดเผย

ไวลส์ (Wiles 1967 : 5) กล่าวว่า การนิเทศการศึกษา คือ การช่วยเหลือพัฒนาสภาวะการเรียนการสอนให้ดีขึ้น และการนิเทศการศึกษาเป็นกิจกรรมและบริการที่ช่วยปรับปรุงการสอน ช่วยให้ครูทำงานในหน้าที่ให้ดีขึ้น มีขวัญดีขึ้น มีมนุษยสัมพันธ์ดีขึ้น และกิจกรรมเหล่านี้รวมถึงการอบรมครู และการพัฒนาหลักสูตรด้วย

แฮร์ริส (Harris 1975 : 10 – 11) ได้กล่าวสรุปว่า การนิเทศการศึกษา คือ การกระทำใด ๆ ที่บุคลากรในโรงเรียนกระทำต่อบุคลากร และสิ่งของ เพื่อธำรงรักษาหรือเพื่อการเปลี่ยนแปลงในขั้นที่มีอิทธิพลโดยตรงต่อกระบวนการสอน ที่ใช้ในการปรับปรุงการเรียนรู้ของนักเรียน การนิเทศการศึกษามีความสัมพันธ์โดยตรงกับการจัดการเรียนการสอน แต่มีความสัมพันธ์กับนักเรียนไม่มากนัก

2.1.5 การนิเทศการศึกษา หมายถึง การประสานงาน กระตุ้น สนับสนุนให้เกิดความร่วมมือระหว่างผู้บริหาร ผู้นิเทศ ผู้รับการนิเทศ และบุคลากรที่เกี่ยวข้อง แนวคิดนี้ บริกส์ และจัสท์แมน (Briggs and Justman 1952 : 2 – 4) ได้กล่าวไว้ว่า การนิเทศการศึกษา หมายถึง การประสานงานของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา การร่วมมือกัน การกระตุ้น และการให้คำแนะนำแก่ครู เพื่อให้ครูเกิดความเจริญงอกงามให้แก่นักเรียนทุกคน

จากที่กล่าวมาแล้ว จะเห็นได้ว่า การนิเทศการศึกษา มีความหมายในด้านเกี่ยวกับกระบวนการทำงานร่วมกัน ด้านความพยายามของเจ้าหน้าที่เพื่อแนะนำครูด้านการให้บริการทางเทคนิควิธีการปรับปรุงการเรียนการสอน ด้านการจัดกิจกรรมหรือกระทำเพื่อแนะนำช่วยเหลือครูและด้านการประสานงาน ร่วมมือของบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา ทั้งนี้เพื่อให้ครูได้เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการเรียนการสอน อันให้ได้มาซึ่งสัมฤทธิ์ผลสูงสุดในการเรียนของนักเรียน

2.2 ความจำเป็นในการนิเทศการศึกษา

การนิเทศการศึกษาจำเป็นจะต้องจัดให้มีขึ้นเนื่องจากเหตุผลหลายประการ เมื่อวิเคราะห์แนวคิดของนักการศึกษาสรุปได้ว่า ความจำเป็นที่จะต้องมีการนิเทศการศึกษาเนื่องจากเหตุผลหลายประการ ดังนี้

1. ความจำเป็นที่จะต้องส่งเสริมครูให้มีความรู้ทันต่อความเปลี่ยนแปลงและความก้าวหน้าของเทคโนโลยีทางการศึกษาตลอดเวลา เช่น

1.1 สภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไปทุกขณะ การศึกษาจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลง (วินัย เกษมเศรษฐ 2521 : 3) และศึกษานิเทศก์ จึงเป็นตัวแทนการเปลี่ยนแปลง ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในองค์การที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา (วิจิตร วรุตบางกูร และคณะ 2524 : 10)

1.2 ความรู้ในสาขาวิชาต่าง ๆ เพิ่มขึ้นไม่หยุดยั้ง แม้แนวคิดในเรื่องการเรียนการสอนก็เกิดขึ้นมาใหม่อยู่ตลอดเวลา จำเป็นที่ครูจะต้องศึกษาให้มีความรู้ทันสมัยอยู่เสมอ แต่เนื่องจากครูมีภาระหน้าที่ในงานมาก ศึกษานิเทศก์จึงเป็นฝ่ายต้องรับผิดชอบช่วยเหลือในเรื่องนี้ (วิจิตร วรุตบางกูร และคณะ 2524 : 10)

2. ความจำเป็นในการแก้ไขปัญหาและป้องกันปัญหาต่าง ๆ ทั้งของส่วนบุคคลและส่วนของสังคม เช่น ปัญหาความล้าหลังในการพัฒนาประเทศ ความเป็นอยู่เศรษฐกิจ ความเสื่อมทรามของสังคม และแม้กระทั่งปัญหาในการจัดการศึกษาของเราเอง (อาคม จันทสุนทร 2525 : 2) ในการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ เพื่อให้การเรียนการสอนพัฒนาขึ้น จำเป็นจะต้องมีผู้ชำนาญงานเป็นการเฉพาะ และศึกษานิเทศก์ได้รับการคัดเลือกเพื่อการนี้ (วิจิตร วรุตบางกูร และคณะ 2524 : 10)

3. ความจำเป็นในการรักษามาตรฐานทางการศึกษา การศึกษาของประเทศไม่อาจรักษามาตรฐานไว้ได้ ถ้าขาดบุคคลที่ทำหน้าที่ควบคุมดูแลระบบการเรียนการสอนในโรงเรียน (วิจิตร วรุตบางกูร และคณะ 2520 : 10) การรักษามาตรฐานของการศึกษา ที่จะกล่าวถึงนี้มองในแง่ของการจัดการศึกษาในทัศนะกว้างและเป็นมาตรฐานใน

ระดับชาติ การจัดการนิเทศการศึกษาตามความจำเป็นในลักษณะนี้ส่วนใหญ่จะกระทำโดยผู้นิเทศจากภายนอก ซึ่งได้แก่ ศึกษานิเทศก์ (วินัย เกษมเศรษฐ 2521 : 3 – 4. มศช. 2524 : 57) เพื่อควบคุมและรักษามาตรฐานการศึกษาของประเทศ

4. ความจำเป็นในการพัฒนาวิชาชีพต่อเนื่องสำหรับผู้ประกอบอาชีพครู เพื่อให้วิชาชีพมีความเจริญก้าวหน้าและเจริญงอกงามยิ่งขึ้น ครูจำเป็นต้องมีการศึกษาค้นคว้า และฝึกฝนทักษะในการประกอบอาชีพของตนอยู่ตลอดเวลา ซึ่งการนิเทศการศึกษาเป็นวิธีการหนึ่งจะช่วยเหลือครูได้ (ชีรวรรณ นิช่างทอง 2529 : 29)

2.3 ความมุ่งหมายของการนิเทศการศึกษา

การนิเทศการศึกษามีจุดมุ่งหมายเพื่อช่วยให้เกิดความงอกงามทางอาชีพ ช่วยพัฒนาความสามารถของครู ช่วยในการเลือกและปรับปรุงวัตถุประสงค์ของการศึกษา ช่วยเหลือและจัดสรรเครื่องมือ อุปกรณ์การศึกษา และช่วยเลือกและปรับปรุงวิธีสอน (Good 1973 : 572)

ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา พ.ศ.2530 ได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับความมุ่งหมายของการนิเทศการศึกษา ไว้ดังนี้

1. เพื่อรักษาและส่งเสริมคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาของโรงเรียนในความรับผิดชอบของกรมสามัญศึกษา

2. เพื่อแก้ปัญหา ให้ความช่วยเหลือและให้คำปรึกษาแก่ผู้บริหาร ผู้สอน และบุคลากรของโรงเรียนในสังกัดกรมสามัญศึกษาในการดำเนินงานจัดการเรียนการสอนให้เป็นไปตามหลักสูตร ให้บรรลุจุดมุ่งหมายตามที่กำหนดไว้ในหลักสูตรและนโยบายของกรมสามัญศึกษา

3. เพื่อปรับใช้หลักสูตรและพัฒนาการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพสอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นและเสนอใช้หลักสูตรที่จำเป็น ตลอดจนหลักสูตรการศึกษาพิเศษ หรือหลักสูตรเฉพาะอย่างตามความจำเป็น

4. เพื่อพัฒนาบุคลากรในโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา ให้มีความรู้ ทักษะ และประสบการณ์อันจำเป็นในการจัดการเรียนการสอน และสามารถแก้ปัญหาที่จะเกิดขึ้นจากการดำเนินงานดังกล่าวได้ รวมทั้งให้มีขวัญและกำลังใจในการดำเนินงานตามบทบาทหน้าที่ให้บรรลุผลสัมฤทธิ์ตามนโยบายของกรมสามัญศึกษา

5. เพื่อให้คำปรึกษาและประสานงานทางวิชาการแก่กรมเจ้าสังกัด กระทรวง และโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา หรือตลอดจนงานขององค์การระหว่างประเทศ

6. เพื่อประสานงานและให้ร่วมร่วมมือกับสำนักงานศึกษาธิการเขต สำนักงานศึกษาธิการจังหวัด ดำเนินโครงการ และงานพัฒนาต่าง ๆ ที่มอบหมายไปยังเขตการศึกษา และจังหวัด (หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา 2530 : 2 – 3)

ในด้านจุดมุ่งหมายการนิเทศการศึกษา สงัด อุทรานันท์ (2529 : 8) ได้สรุปไว้ 4 ประการ คือ

1. เพื่อพัฒนาคน กล่าวคือ การนิเทศการศึกษาเป็นกระบวนการทำร่วมกันของครูและบุคลากรทางการศึกษา เพื่อให้ครูและบุคลากรเหล่านั้นเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในทางที่ดีขึ้น

2. เพื่อการพัฒนางาน กล่าวคือ การพัฒนางานด้านการจัดการเรียนการสอน ทั้งนี้เพราะการนิเทศการศึกษาได้มีเป้าหมายสูงสุดอยู่ที่นักเรียน ซึ่งเป็นผลผลิตจากการสอนของครู

3. เพื่อการสร้างประสานสัมพันธ์ กล่าวคือ การนิเทศการศึกษาเป็นกระบวนการทำงานร่วมกัน รับผิดชอบร่วมกัน ผลัดเปลี่ยนกันเป็นผู้นำและผู้ตาม ซึ่งไม่ได้เป็นการทำงานภายใต้การถูกบังคับและคอยตรวจตรา หรือจับผิด

4. เพื่อการสร้างขวัญและกำลังใจ กล่าวคือ การนิเทศการศึกษานั้นมีจุดมุ่งหมายปลายทางอยู่ที่การสร้างขวัญและกำลังใจ เพราะขวัญและกำลังใจเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยให้บุคคลมีความตั้งใจในการทำงาน หากการนิเทศการศึกษาไม่ก่อให้เกิดขวัญและกำลังใจแก่ผู้ปฏิบัติงานแล้ว การนิเทศการศึกษาก็ย่อมจะสำเร็จได้ยาก

จากแนวคิดและระเบียบดังกล่าวแล้ว พอสรุปได้ว่า การนิเทศการศึกษามีจุดมุ่งหมายหลัก 3 ประการ คือ เพื่อการแก้ปัญหา เพื่อการพัฒนา และเพื่อการสร้างขวัญและกำลังใจ

2.4 หลักการนิเทศการศึกษา

การดำเนินงานนิเทศการศึกษาให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้นั้น จำเป็นต้องมีหลักการปฏิบัติ นักการศึกษาหลายท่านได้ให้หลักการนิเทศการศึกษาไว้ดังนี้

บริกส์ และจัสแมน (Brigg and Justman 1952 : 130 – 141) ได้กำหนดหลักการนิเทศไว้ 14 ข้อ คือ

1. การนิเทศการศึกษาต้องเป็นประชาธิปไตย
2. การนิเทศการศึกษาต้องเป็นการเสริมสร้างและการสร้างสรรค์
3. การนิเทศการศึกษาจะต้องเกี่ยวข้องอยู่กับการรวบรวมแหล่งวิทยาการเข้าเป็นกลุ่มมากกว่าที่แบ่งผู้นิเทศออกเป็นรายบุคคล
4. การนิเทศการศึกษาควรตั้งอยู่บนพื้นฐานของการพัฒนาวิชาชีพมากกว่าจะเป็นในความสัมพันธ์ส่วนบุคคล
5. การนิเทศการศึกษาจะต้องหาทางส่งเสริมความเจริญงอกงามและพัฒนาครูโดยเฉพาะเรื่องความถนัดส่วนบุคคล
6. จุดมุ่งหมายสูงสุดของการนิเทศการศึกษา ก็คือ หาทางช่วยให้เด็กได้บรรลุตามจุดมุ่งหมายของการศึกษา
7. การนิเทศการศึกษาจะต้องเกี่ยวข้องอยู่กับการส่งเสริมความรู้สึกอบอุ่นให้แก่ครูและการสร้างมนุษยสัมพันธ์อันดีระหว่างหมู่คณะ
8. การนิเทศการศึกษาควรเริ่มต้นจากสภาพการปัจจุบันที่กำลังเผชิญอยู่
9. การนิเทศการศึกษาควรเป็นการส่งเสริมความก้าวหน้าและความพยายามของครูให้สูงขึ้น
10. การนิเทศการศึกษาควรเป็นการส่งเสริมและปรับปรุงสมรรถวิสัยและทัศนคติและข้อคิดเห็นของครูให้ถูกต้อง
11. การนิเทศการศึกษาควรเป็นอย่างง่าย ๆ และไม่มีพิธี
12. การนิเทศการศึกษาควรใช้เครื่องมือและกลวิธีอย่างง่าย ๆ
13. การนิเทศการศึกษาควรตั้งอยู่บนหลักการและเหตุผล
14. การนิเทศการศึกษาควรมีจุดมุ่งหมายที่แน่นอนและสามารถประเมินผลได้ด้วยตนเอง

เบอร์ตัน และบรัคเนอร์ (Burton and Brueckner 1965 : 70 – 85) ได้สรุปหลักการนิเทศไว้ 4 ประการ คือ

1. การนิเทศการศึกษาควรมีความถูกต้องตามหลักวิชา คือ สอดคล้องกับค่านิยม วัตถุประสงค์ และนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการนั้นโดยเฉพาะ การนิเทศการศึกษาควรจะเป็นไปตามความเป็นจริง ตามกฎเกณฑ์ของเรื่องนั้น ๆ และควรจะได้มีวิวัฒนาการทั้งด้านเครื่องมือ และกลวิธีโดยมีจุดมุ่งหมาย และนโยบายที่แน่นอน

2. การนิเทศการศึกษาควรจะเป็นวิทยาศาสตร์ คือ เป็นไปอย่างมีระบบระเบียบ ทั้งในด้านกระบวนการนิเทศ และการใช้เครื่องมือ มีการรวบรวมข้อมูล และสรุปผลจากข้อมูลอย่างเป็นปรนัย เชื่อถือได้มากกว่าการสรุปจากข้อคิดเห็นเพียงอย่างเดียว

3. การนิเทศการศึกษาควรเป็นประชาธิปไตย คือ มีความเคารพในตัวบุคคลแต่ละคน เปิดโอกาสให้มีการร่วมมือ และใช้ประโยชน์จากการทำงานร่วมกันให้มากที่สุด ใช้อำนาจน้อยที่สุด และอำนาจนั้นจะต้องได้มาจากหมู่คณะ

4. การนิเทศการศึกษาควรจะเป็นการสร้างสรรค์ กล่าวคือ ส่งเสริมให้แต่ละบุคคลแสดงออกซึ่งความสามารถของตน และพัฒนาความสามารถนั้นให้สูงสุด ซึ่งจะก่อให้เกิดความคล่องตัวในการทำงาน

มาร์คส์ สตูปส์ และคิงสตูปส์ (Marks, Stoope and King Stoops 1978 : 5 – 6) ได้เสนอความคิดเกี่ยวกับหลักการนิเทศการศึกษาไว้ 13 ข้อ ดังนี้

1. การนิเทศการศึกษาเป็นโครงการทางการศึกษาที่ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่าย

2. ครูต้องการรับบริการด้านการนิเทศการศึกษา และบริการนี้ต้องอยู่ในความรับผิดชอบของครูใหญ่

3. การนิเทศการศึกษาควรปรับปรุงให้สอดคล้องกับความต้องการของบุคลากรในโรงเรียน

I17607091

4. การนิเทศการศึกษาจะช่วยชี้ให้เห็นความต้องการของบุคลากรทางการศึกษาในโรงเรียนให้เด่นชัดขึ้น

5. การนิเทศการศึกษาจะช่วยให้เห็นเป้าหมายและจุดมุ่งหมายทางการศึกษาชัดเจนขึ้น

6. การนิเทศการศึกษาจะช่วยเสริมสร้างสัมพันธภาพอันดีระหว่างบุคลากรในโรงเรียนกับชุมชน

7. การนิเทศการศึกษาจะช่วยในการจัดและบริการกิจกรรมการเรียนการสอน

8. การนิเทศการศึกษาขึ้นอยู่กับครูและผู้บริหารการศึกษา ทั้งในและนอกโรงเรียน

9. การนิเทศการศึกษาควรมีงบประมาณประจำปีสนับสนุน

10. โครงการนิเทศการศึกษาควรได้รับความร่วมมือจากหลาย ๆ ฝ่าย

11. โครงการนิเทศการศึกษาควรได้รับความสนับสนุนจากฝ่ายบริหาร

12. การนิเทศการศึกษาควรเผยแพร่ผลการวิจัยใหม่ ๆ ทางการศึกษาและสนับสนุนให้มีการนำผลการวิจัยทางการศึกษาใหม่ ๆ มาใช้

13. การวัดประสิทธิผลของโครงการนิเทศการศึกษา ควรกระทำโดยผู้ที่มีส่วนร่วมอยู่ในโครงการและผู้ที่มีส่วนช่วยเหลือโครงการ

หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา (2529 : 2 – 4) ได้ให้หลักการนิเทศการศึกษาไว้ 5 ประการ คือ

1. การนิเทศการศึกษา คือ ปรัชญา (Philosophic)
2. การนิเทศการศึกษา คือ ความร่วมมือกัน (Cooperative)
3. การนิเทศการศึกษา คือ งานสร้างสรรค์ (Creative)
4. การนิเทศการศึกษา คือ วิทยาศาสตร์ (Scientific)
5. การนิเทศการศึกษา คือ ยังให้เกิดผลในทางบวก (Effective)

สงัด อุทรานันท์ (2529 : 11 – 14) เสนอหลักการสำคัญของการนิเทศการศึกษา 3 หลักการ คือ

หลักการที่ 1 การนิเทศการศึกษาเป็น "กระบวนการ" ทำงานร่วมกันระหว่าง ผู้บริหาร ผู้นิเทศ และผู้รับการนิเทศ โดยคำว่า กระบวนการมีความหมายครอบคลุมถึงการทำงานเป็นขั้นตอน มีความต่อเนื่องไม่หยุดนิ่ง และมีความเกี่ยวข้องปฏิบัติสัมพันธ์ในหมู่ผู้ปฏิบัติงาน

หลักการที่ 2 การนิเทศการศึกษามีเป้าหมายอยู่ที่คุณภาพของนักเรียน แต่การดำเนินงานนั้นจะกระทำโดยผ่าน "ตัวกลาง" คือ ครู และบุคลากรทางการศึกษา

หลักการที่ 3 การนิเทศการศึกษา เป็นบรรยากาศแห่งความเป็นประชาธิปไตย และรวมถึงการยอมรับซึ่งกันและกัน การเปลี่ยนบทบาทในฐานะผู้นำและผู้ตาม ตลอดจนความรับผิดชอบต่อผลงานร่วมกันด้วย

จากแนวคิดของนักการศึกษาที่กล่าวมาแล้ว สรุปได้ว่า การนิเทศการศึกษามีหลักการดังนี้

1. การนิเทศการศึกษาเป็นกระบวนการของความร่วมมือของบุคลากรทางการศึกษา ซึ่งเป็นกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ เป็นวิถีทางตามหลักประชาธิปไตยในการทำงาน

2. การนิเทศการศึกษาต้องอาศัยความถูกต้องตามหลักวิชาการ สอดคล้องกับค่านิยม จุดมุ่งหมายและนโยบายทางการศึกษา

3. การนิเทศการศึกษาต้องเป็นการสร้างสรรค์ ความเจริญงอกงามให้เกิดขึ้นในตัวครู พัฒนาศักยภาพส่วนบุคคลให้เจริญสูงสุด

4. การนิเทศการศึกษา ต้องมีเป้าหมายที่แน่นอนคือ ประสิทธิผลการเรียนของนักเรียน โดยผ่านตัวกลางคือ ครู และบุคลากรทางการศึกษา

5. การนิเทศการศึกษา เป็นการเสริมสร้างสัมพันธภาพของบุคลากรทางการศึกษา

รติพร สุภิรัตน์ (2528 : 169) พบว่าผู้บริหารและครูในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดราชบุรี มีความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดเกี่ยวกับการนิเทศการศึกษาในระดับมาก เพื่อเปรียบเทียบความเข้าใจระหว่างผู้บริหารกับครู ปรากฏว่ามีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

เรวดี ปัญจะโรทัย (2529 : 209) พบว่า ผู้บริหารและครูโรงเรียนเทศบาล มีความเข้าใจด้านแนวคิดเกี่ยวกับการนิเทศการศึกษาในระดับมาก เมื่อเปรียบเทียบความเข้าใจระหว่างผู้บริหารกับครู พบว่าไม่มีความแตกต่างกัน

ชีรวรรณ นิช่างทอง (2529 : 178) พบว่า ศึกษานิเทศก์อำเภอ มีความเข้าใจด้านแนวคิดเกี่ยวกับการนิเทศการศึกษาอยู่ในระดับมาก

วรวุฒิ วชิรกิจโกศล (2530 : 148) พบว่า ผู้บริหารและครูมีความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดทางการนิเทศการศึกษาอยู่ในระดับมาก เมื่อเปรียบเทียบความเข้าใจระหว่างผู้บริหารกับครู ปรากฏว่า โดยส่วนรวมผู้บริหารมีความเข้าใจมากกว่าครูอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

2.5 บุคลากรที่เกี่ยวข้องในการนิเทศการศึกษา

การนิเทศการศึกษาเป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยความร่วมมือจากบุคลากรทางการศึกษาหลาย ๆ ฝ่าย ประสานงานกันเพื่อการปรับปรุง การพัฒนาและการสร้างขวัญและกำลังใจ ซึ่ง ไวลส์ (Wiles 1975 : 10) มีความเห็นว่า "การนิเทศการศึกษาไม่จำเป็นจะต้องจำกัดว่าเป็นศึกษานิเทศก์โดยตำแหน่งจึงจะทำให้เกิดได้ สมาชิกคนใดคนหนึ่งก็ตามที่มีส่วนช่วยครูให้ทำการปรับปรุงสภาพการเรียนการสอนให้ดีขึ้น ก็ถือว่าเป็นการนิเทศการศึกษาเช่นเดียวกัน" ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ แฮร์ริส (Harris 1985 : 10) กล่าวว่า "การนิเทศการศึกษาเป็นสิ่งที่บุคลากรในโรงเรียนกระทำกับบุคคลหรือสิ่งของ เพื่อจุดมุ่งหมายในการคงไว้หรือเปลี่ยนแปลงการดำเนินงานในโรงเรียนให้ไปในทางที่จะส่งอิทธิพลให้บรรลุตามจุดมุ่งหมายของการสอนของโรงเรียน"

และกูด (Good 1973 : 574) ได้กล่าวในทำนองเดียวกันว่า "การนิเทศการศึกษา คือความพยายามทุกชนิดของเจ้าหน้าที่ผู้จัดการศึกษา ในการแนะนำครูหรือบุคลากรทางการศึกษา ให้รู้จักวิธีการปรับปรุงการเรียนการสอน ดังนั้น บุคคลผู้ทำหน้าที่นิเทศการศึกษาจะประกอบไปด้วยบุคคล 3 กลุ่มคือ (1) ผู้บริหารโรงเรียนหรือสถานศึกษา (2) ศึกษานิเทศก์ และ (3) คณะครูผู้ทำหน้าที่ผู้นิเทศภายในโรงเรียน (สงัด อุทรานันท์ 2530 : 59)

2.5.1 คุณลักษณะของบุคลากรในการนิเทศการศึกษา

งานนิเทศการศึกษา จำเป็นจะต้องติดต่อประสานงานกับบุคคลหลายฝ่าย ความร่วมมือบุคลากรการศึกษาระดับต่าง ๆ จะทำให้บรรลุจุดมุ่งหมายได้ คุณลักษณะของผู้นิเทศการศึกษาจะเป็นสิ่งที่เอื้อต่อการนิเทศการศึกษาของบุคลากรที่เป็นผู้นิเทศการศึกษาในระดับต่าง ๆ คือ ผู้บริหารโรงเรียน ครู และศึกษานิเทศก์ ซึ่ง สงัด อุทรานันท์ (2529 : 43 – 45) กล่าวไว้ ดังนี้

1. ผู้บริหารโรงเรียนควรมีคุณลักษณะ ดังนี้คือ

1.1 เป็นผู้ที่มีความเข้าใจว่า การนิเทศการศึกษาเป็นงานของผู้บริหาร ส่วนผู้ที่นิเทศนั้นจะถือว่าเป็นคณะทำงานของผู้บริหาร ซึ่งได้รับมอบหมายจากผู้บริหารให้ลงไปทำงานร่วมกันกับครู

1.2 เป็นผู้ที่มีความสนใจและให้ความสำคัญแก่งานวิชาการ โดยถือว่างานวิชาการเป็นงานหลักของการจัดการศึกษา ส่วนงานอื่น ๆ นั้นถือว่าเป็นงานสนับสนุนและส่งเสริมงานวิชาการ

1.3 ให้ความสำคัญแก่การบริหารงานบุคคล เป็นอันดับแรก โดยถือว่าผลงานที่มีคุณภาพนั้นจะมาจากผู้ปฏิบัติงานที่มีคุณภาพโดยตรง

1.4 ยอมรับการทำงานเป็นคณะ ให้เกียรติแก่ผู้ร่วมงานทุกคน โดยถือว่า ทุกคนมีเกียรติและศักดิ์ศรีเท่าเทียมกัน

2. ครูผู้ทำการนิเทศควรมีคุณลักษณะดังนี้คือ

2.1 เป็นผู้มีประสบการณ์และมีผลงานเป็นที่ยอมรับของเพื่อนครูภายในโรงเรียน

2.2 เป็นผู้ไม่นิยมใช้อำนาจในการทำงาน

2.3 มีความรู้เกี่ยวกับหลักการบริหารการศึกษา หลักสูตร และการสอน

2.4 มีความสามารถในการสาธิตการสอน

2.5 มีความรู้เกี่ยวกับจิตวิทยาการสอน จิตวิทยาพัฒนาการ และเข้าใจสภาพท้องถิ่น

3. ศึกษานิเทศก์ สำหรับคุณลักษณะของศึกษานิเทศก์ สงัด อุทรานันท์ (2529 : 44) ได้ศึกษางานวิจัยเกี่ยวกับคุณลักษณะของศึกษานิเทศก์ในประเทศไทย ซึ่งผลการศึกษาพบว่า คุณลักษณะของศึกษานิเทศก์สอดคล้องกับผลการวิจัยของ สเปียรส์ (Spear 1953 : 163 – 165) ซึ่งสรุปข้อค้นพบได้ดังนี้

3.1 ด้านลักษณะส่วนตัว ต้องเป็นผู้มีความคิดริเริ่ม สร้างสรรค์ มีความมั่นใจในตัวเอง มีความอดทน กระฉับกระเฉง ว่องไว เป็นคนเปิดเผย ไม่เย่อหยิ่ง และมีมนุษยสัมพันธ์ดี

3.2 ด้านความรู้ความสามารถ ต้องมีวุฒิทางการศึกษาในระดับปริญญาตรี มีความสามารถถ่ายทอดความรู้ มีเทคนิคในการพูด มีความสามารถในการสาธิตการสอน มีความสามารถในด้านการประเมินผลและการวิจัย

3.3 ด้านการแสดงออก ศึกษานิเทศก์ควรเป็นประชาธิปไตย มีความยุติธรรม มีคุณธรรม ประพฤติดี รู้จักประมาณตน มองโลกในแง่ดี เคารพในความคิดเห็นของผู้อื่น รู้จักยกย่อง ชมเชยผู้ที่ทำดี

3.4 ด้านความรับผิดชอบ ต้องมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ เป็นคนตรงต่อเวลา มีความซื่อสัตย์ สุจริต และมีความตั้งใจจริงในการทำงาน

2.5.2 บทบาทและหน้าที่ของบุคลากรในการนิเทศการศึกษา

(1) บทบาทของศึกษานิเทศก์

ไวลส์ (Wiles 1975 : 10) กล่าวถึงบทบาทของศึกษานิเทศก์ไว้ 3 ประการคือ เป็นผู้ให้การสนับสนุน (Supporting) เป็นผู้ให้การช่วยเหลือ (Assisting) และเป็นผู้มีส่วนร่วม (Sharing) สงัด อุทรานันท์ (2529 : 42) ได้จำแนกบทบาทของศึกษานิเทศก์สรุปได้ดังนี้ คือ ร่วมวางแผนในการปฏิบัติงาน เป็นวิทยากรผู้ให้ความรู้ในสิ่งที่จะปฏิบัติ ดำเนินการนิเทศการปฏิบัติงาน สร้างขวัญและกำลังใจแก่ผู้ปฏิบัติงาน และดำเนินการประเมินผลการจัดการนิเทศ สำหรับหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา ได้กำหนดบทบาทของศึกษานิเทศก์ไว้ว่า ศึกษานิเทศก์เป็นที่ปรึกษาของโรงเรียน ทำงานร่วมกันกับครูด้านการเรียนการสอน เยี่ยมเยียนและสังเกตการสอนของครู ติดตาม และประเมินผลการใช้หลักสูตร

(2) บทบาทของผู้บริหารโรงเรียน

การนิเทศการศึกษาภายในโรงเรียนจะประสบความสำเร็จได้ย่อมขึ้นอยู่กับผู้บริหารโรงเรียนเป็นสำคัญ หากผู้บริหารโรงเรียนไม่เห็นความสำคัญและไม่สนใจที่จะจัดการนิเทศการศึกษาอย่างจริงจัง การนิเทศการศึกษาก็จะประสบอุปสรรคตั้งแต่เริ่มต้น ไวลส์ และโลเวล (Wiles and Lovell 1975 : 195 – 260) ได้กล่าวถึงบทบาทของครูใหญ่สรุปได้ดังนี้

1. บทบาทในด้านมนุษยสัมพันธ์
2. บทบาทในฐานะผู้นำ
3. บทบาทในด้านการจัดและดำเนินงานในหน่วยงาน
4. บทบาทในการคัดเลือกและการใช้ประโยชน์บุคลากร
5. บทบาทในการสร้างขวัญและกำลังใจ
6. บทบาทในการพัฒนาบุคลากร

สงัด อุทรานันท์ (2529 : 41 – 42) ได้กล่าวถึงบทบาทและหน้าที่ของผู้บริหารที่มีต่อการจัดการนิเทศการศึกษาไว้ดังนี้

1. ร่วมวางแผนการจัดการนิเทศการศึกษา ร่วมกับผู้นิเทศและผู้รับการนิเทศ และผู้รับการนิเทศโดยอยู่ในฐานะประธานของคณะทำงาน จะมีความเหมาะสมมากที่สุด

2. เป็นผู้ให้การสนับสนุนการดำเนินการนิเทศการศึกษา โดยการให้บริการและสนับสนุนในด้านวัสดุอุปกรณ์ ตลอดจนสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ

3. สร้างขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานนิเทศการศึกษา โดยการเยี่ยมเยียนดูการทำงาน การสอบถามเพื่อแสดงความสนใจ หรือห่วงใยต่อคณะผู้ทำงาน รวมถึงการทำนุบำรุงขวัญโดยการพิจารณาให้ความชอบเป็นกรณีพิเศษ

หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา (2520 : 52) ได้กล่าวถึงหน้าที่ของผู้บริหารโรงเรียนที่จะส่งเสริมการนิเทศภายในโรงเรียนว่า ผู้บริหารควรจัดให้ผู้ทำงานทางวิชาการรวมกันเป็นกลุ่มคณะ เพื่อคอยช่วยเหลือครูใหม่ และควรจะมีการส่งเสริมให้มีบรรยากาศทางวิชาการอยู่เสมอ

(3) บทบาทหน้าที่ของคณะครูผู้ทำหน้าที่นิเทศ

ครู อาจารย์ที่มีความสามารถเป็นพิเศษและโรงเรียนได้แต่งตั้งให้ทำหน้าที่ผู้นิเทศภายในโรงเรียนเพื่อทำหน้าที่ในลักษณะเกี่ยวกับศึกษานิเทศก์ ดังนั้นจึงต้องมีบทบาทหน้าที่เช่นเดียวกับศึกษานิเทศก์ (สงัด อุทรานันท์ 2529 : 43)

ผลการวิจัยของ รติพร สุภิรัตน์ (2528 : 169) พบว่า ผู้บริหารและครูในโรงเรียนประถมศึกษาจังหวัดราชบุรี มีความเข้าใจด้านบุคลากรทางการนิเทศการศึกษาในระดับมาก เมื่อเปรียบเทียบความเข้าใจระหว่างผู้บริหารกับครู ปรากฏว่ามีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

เรวดี ปัญจะโรทัย (2529 : 209) พบว่าผู้บริหารและครูโรงเรียนเทศบาลมีความเข้าใจด้านบุคลากรทางการนิเทศการศึกษาในระดับมาก เมื่อเปรียบเทียบ

ความเข้าใจระหว่างผู้บริหารกับครูพบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ชีรวรรณ นิช่างทอง (2529 : 178) พบว่า ศึกษานิเทศก์อำเภอมีความเข้าใจด้านบุคลากรทางการนิเทศการศึกษาในระดับมากที่สุด

วรวุฒิ วชิรกิจโกศล (2530 : 148) พบว่า ความเข้าใจเกี่ยวกับการนิเทศการศึกษาของผู้บริหารและครูในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาแห่งชาติ เขตการศึกษา 5 ด้านบุคลากรทางการนิเทศการศึกษาอยู่ในระดับมาก เมื่อเปรียบเทียบความเข้าใจระหว่างผู้บริหารกับครูปรากฏว่า โดยส่วนรวมผู้บริหารมีความเข้าใจมากกว่าครูอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

2.6 แนวปฏิบัติและวิธีทางการนิเทศการศึกษา

2.6.1 กระบวนการทางการนิเทศการศึกษา

แฮร์รีส (Harris 1985 : 12 – 15) ได้เสนอกระบวนการนิเทศการศึกษาไว้ 6 ขั้นตอน ดังนี้

1. ประเมินสภาพการทำงาน (Assesing)
2. จัดลำดับความสำคัญของงาน (Prioritizing)
3. ออกแบบวิธีการทำงาน (Designing)
4. จัดสรรทรัพยากร (Allocating Resources)
5. ประสานงาน (Coordinating)
6. นำการทำงาน (Directing)

สงัด อุทรานันท์ (2529 : 88) ได้เสนอกระบวนการนิเทศการศึกษา ที่มีชื่อเรียกว่า " PIDRE " เข้ามาใช้ในระบบการนิเทศการศึกษา ให้สอดคล้องกับสภาพของสังคมไทยมี 5 ขั้น คือ

ขั้นที่ 1 วางแผนการนิเทศ (Planning - P)
ขั้นที่ 2 ให้ความรู้ความเข้าใจในการทำงาน (Informing - I)
ขั้นที่ 3 ลงมือปฏิบัติงาน (Doing - D)
ขั้นที่ 4 สร้างเสริมกำลังใจ (Reinforcing - R)
ขั้นที่ 5 ประเมินผลการนิเทศ (Evaluating - E)

สำหรับหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา (ม.ป.ป. : 16 – 21) ได้กำหนดแนวทางการจัดการนิเทศการศึกษาภายในโรงเรียนไว้ 2 ตอนคือ

1. การดำเนินงานของโรงเรียน
2. การดำเนินงานของหมวดวิชาหรือผู้นิเทศภายในโรงเรียน

การดำเนินงานของโรงเรียนแบ่งออกได้เป็น 3 ขั้นคือ
ขั้นที่ 1 แจ้งนโยบายแก่คณะครู
ขั้นที่ 2 ตั้งคณะกรรมการดำเนินงาน
ขั้นที่ 3 กำหนดกรอบแผนงาน

การดำเนินงานของผู้นิเทศหรือหมวดวิชา แบ่งออกได้เป็น 5 ขั้นคือ
ขั้นที่ 1 สำรวจความต้องการจำเป็นของโรงเรียน
ขั้นที่ 2 วางแผนการนิเทศ
ขั้นที่ 3 ดำเนินการปฏิบัติ
ขั้นที่ 4 ประเมินกระบวนการดำเนินงานและผลผลิต
ขั้นที่ 5 ปรับปรุงแก้ไข

1. การสำรวจความต้องการจำเป็น แบ่งออกเป็นเรื่องที่จะศึกษาใหญ่ 3 เรื่องคือ

1.1 ปัญหาและความต้องการจำเป็น
1.2 ขั้นตอนและวิธีวิเคราะห์ความต้องการจำเป็น

1.3 ตัวอย่าง เครื่องมือสำรวจความต้องการจำเป็น

2. การวางแผนการนิเทศ คือ การวางแผนงาน/โครงการ โดยเขียนเป็นรายละเอียดของงาน/โครงการที่จะต้องจัดทำในหมวดวิชา มีแนวทางในการจัดทำตามลำดับขั้น ดังนี้

2.1 ขั้นเตรียม

2.1.1 ทำความเข้าใจกับครูในหมวดวิชา

2.1.2 หาแนวทางแก้ปัญหา

2.1.3 พิจารณาทางเลือก

2.2 ขั้นจัดทำโครงการ มีขั้นตอน ดังนี้

2.2.1 นำทางเลือกที่ได้จากขั้นตอนการเตรียมการวางแผนมาพิจารณาหากิจกรรมที่จะจัดทำโครงการ

2.2.2 กิจกรรมที่จะเสนอในโครงการคือ กิจกรรมการนิเทศอาจจะใช้หลายกิจกรรมหรือกิจกรรมเดียว ขึ้นอยู่ว่ากิจกรรมนั้น ๆ ปฏิบัติแล้วสามารถบรรลุตามวัตถุประสงค์ของโครงการ

2.2.3 ลงมือเขียนโครงการ

3. การดำเนินการปฏิบัติงาน เป็นขั้นตอนการนำโครงการนิเทศการศึกษาที่ได้รับการอนุมัติแล้วนำไปสู่การปฏิบัติ เพื่อให้เกิดผลบรรลุตามวัตถุประสงค์ของโครงการ แบ่งออกเป็น 3 ตอนดังนี้

3.1 การเตรียมการ แบ่งออกได้เป็น 2 ตอนคือ

3.1.1 การจัดทำรายละเอียดในการปฏิบัติงาน

3.1.2 การประสานงานกับผู้ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินงาน

3.2 การลงมือปฏิบัติ เป็นการลงมือปฏิบัติตามขั้นตอนในโครงการมี 3 ลักษณะคือ

3.2.1 การปฏิบัติตามรายละเอียดที่กำหนด

3.2.2 การติดตาม ควบคุม และกำกับงาน

3.2.3 การสร้างขวัญ และกำลังใจ

4. การประเมินกระบวนการดำเนินงานและผลผลิต เป็นการประเมินข้อมูลที่ได้จากการปฏิบัติในระหว่างการดำเนินงานตามโครงการ ซึ่งอาจจะได้จากรายงานผลของผู้ปฏิบัติในแต่ละขั้นตอน (หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา ม.ป.ป. : 16 – 98)

โดยสรุปในการปฏิบัติงานการนิเทศการศึกษาภายในโรงเรียนนั้น ประกอบด้วยขั้นตอนต่าง ๆ ตามลำดับดังนี้ ศึกษาปัญหาจากสภาพปัจจุบันของโรงเรียนและนโยบายของเจ้าสังกัด กำหนดแผนงานนโยบาย จุดประสงค์ กำหนดกรอบแผนงาน การวางแผนงาน จัดทำโครงการดำเนินการตามโครงการ ประเมินผลการปฏิบัติงาน และปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้บรรลุตามจุดมุ่งหมายการนิเทศการศึกษา

2.6.2 เทคนิคและกิจกรรมการนิเทศการศึกษา

เทคนิคและกิจกรรมการนิเทศการศึกษา กวินน์ (Gwynn 1961 : 326 – 327) ได้แบ่งเทคนิคการนิเทศการศึกษาออกเป็น 2 แบบ และได้คิดค้นกิจกรรมการนิเทศการศึกษาด้วย เขาเรียกกิจกรรมการนิเทศการศึกษานี้ว่า "เครื่องมือการนิเทศ" และได้แบ่งกิจกรรมการนิเทศการศึกษาไว้ ดังนี้

1. กิจกรรมการนิเทศเป็นกลุ่ม (Group Devices)
   - 1.1 การตั้งกรรมการกลุ่มทำงาน (Committees)
   - 1.2 การศึกษาวิชาการ (Course Work)
   - 1.3 การจัดห้องปฏิบัติการหลักสูตร (Curriculum Laboratory)
   - 1.4 การศึกษานอกสถานที่ (Field Trip For Staff Personnel)
   - 1.5 การฟังคำบรรยาย (Intitutes and Lectures)
   - 1.6 การอ่านเฉพาะเรื่อง (Directed Reading)

1.7 การสาธิตการสอน (Demonstration Teaching)

1.8 การอภิปราย (Panel or Room Discussion)

1.9 การจัดห้องสมุดวิชาชีพ (Professional Libraries)

1.10 การจัดสมาคมทางวิชาชีพและการประชุมทางวิชาชีพ (Professional Organization and Meeting)

1.11 การจัดให้ข่าวสารการนิเทศ (Supervisory Bulletins)

1.12 การประชุมและการประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop or Group Conferences)

2. การนิเทศเป็นรายบุคคล (Individual Device) การนิเทศเป็นรายบุคคลมีเทคนิคดังนี้

2.1 การสังเกตการสอนในชั้นเรียน (Classroom Observation)

2.2 การทดลองในห้องเรียน (Classroom Experimentation)

2.3 การปรึกษาหารือ (The Conference of Interview)

2.4 การพาครูไปเยี่ยมเยียนและสังเกตการสอน (Intervisition and Observation)

2.5 การเลือกวัสดุอุปกรณ์การสอน (Selected of Materials for Teaching)

2.6 การประเมินผลตนเอง (Self - Evaluation)

บาร์ เบอร์ตัน และบรัคเนอร์ (Bar, Burton and Brueckner 1947 : 17) กล่าวว่า เทคนิคการนิเทศการศึกษามีหลายประการ ดังนี้

1. กลไกกลุ่ม (Group Devices)

1.1 เทคนิคต้องลงมือทำ (Doing Techniques)

1.1.1 การประชุมปฏิบัติการ (Work shop)

1.1.2 การตั้งคณะกรรมการต่าง ๆ ทำงาน (Committees)

1.2 เทคนิคซึ่งต้องใช้การสื่อสารทางวาจา (Verbal Techniques)

1.2.1 การประชุมปฏิบัติการ (Staff Meeting)

1.2.2 การให้คำปรึกษาเป็นกลุ่ม (Group Counseling)

1.2.3 การให้เข้าเรียนต่อในวิทยาลัยหรือมหาวิทยาลัย (Course Work)

1.2.4 การให้เอกสารทางการศึกษา (Documentary Aids)

1.2.5 การกำหนดหนังสือเพื่ออ่าน (Directed Reading)

1.3 เทคนิคที่ต้องการสังเกต (Observation Techniques)

1.3.1 การสังเกต (Directed Observation)

1.3.2 การทัศนศึกษา (Field Trip)

1.3.3 การสัมมนาโดยการท่องเที่ยว (Travel Seminar)

1.3.4 การใช้โสตทัศนูปกรณ์ (Audio-visual Aids)

2. กลไกการนิเทศเป็นรายบุคคล (Individual Devices)

2.1 เทคนิคการมีส่วนร่วม

2.1.1 การมีส่วนร่วมในการดำเนินการสอนทั้งหมด (Participation in the Total Teaching Art)

2.1.2 การจัดให้มีการปรึกษาหารือเพื่อให้เกิดการปรับตัว (Individual Problem Solving)

2.2 เทคนิคการสังเกต

2.2.1 การสังเกตโดยตรง (Directed Observation)

2.2.2 การเข้าเยี่ยมเยียนระหว่างกันและกัน (Intervisitation)

สำหรับงานวิจัยที่เกี่ยวกับการปฏิบัติและวิธีการเกี่ยวกับการนิเทศการศึกษา มีผู้ศึกษาและค้นพบผลการวิจัย ดังนี้

รติพร สุภิรัตน์ (2528 : 169) พบว่าผู้บริหารและครูในโรงเรียนประถมศึกษาจังหวัดราชบุรี มีความเข้าใจด้านแนวปฏิบัติและวิธีการ เกี่ยวกับการนิเทศการศึกษาในระดับมาก เพื่อเปรียบเทียบความเข้าใจระหว่างครูกับผู้บริหาร ปรากฏว่าไม่มีความแตกต่างกัน

เรวดี ปัญจะโรทัย (2529 : 209) พบว่าผู้บริหารและครูในโรงเรียนสังกัดเทศบาล มีความเข้าใจด้านแนวปฏิบัติและวิธีการ เกี่ยวกับการนิเทศการศึกษาในระดับมาก เมื่อเปรียบเทียบความเข้าใจระหว่างครูและผู้บริหาร พบว่าไม่แตกต่างกัน

ชีรวรรณ นิช่างทอง (2529 : 148) พบว่า ศึกษานิเทศก์มีความเข้าใจแนวปฏิบัติและวิธีการ เกี่ยวกับการนิเทศการศึกษาในระดับมากที่สุด

วรวุฒิ วชิรกิจโกศล (2530 : 148) พบว่า ผู้บริหารโรงเรียนและครูสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ เขตการศึกษา 5 อยู่ในระดับมาก เมื่อเปรียบเทียบความเข้าใจระหว่างผู้บริหารและครู ปรากฏว่าผู้บริหารมีความเข้าใจมากกว่าครูอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

2.6.3 การประเมินผลงานนิเทศการศึกษา

การประเมินผลงานนิเทศการศึกษา หมายถึง การวัดค่าผลงานต่าง ๆ ที่ได้ผลบรรลุเป้าหมายเพียงใดหรือไม่ การประเมินผลงานมักจะใช้การวัดในรูปปริมาณและจำนวนมากน้อย แล้วนำผลจากการวัดนั้นมาพิจารณาดีค่าว่าได้ผลเพียงใด เป็นที่พอใจหรือไม่อย่างไร การวัดและการประเมินผลโดยทั่วไป เราจะยึดจุดมุ่งหมายที่วางไว้แล้วมาเปรียบเทียบกับผลงานที่ได้จากการปฏิบัติว่าผลงานที่ปฏิบัติว่าผลงานที่ปฏิบัตินั้นเป็นไปตามวัตถุประสงค์เพียงใด ดังนั้น ในการดำเนินกิจกรรมการนิเทศการศึกษาในรูปแบบใดก็ตาม เราจะต้องตั้งจุดมุ่งหมายไว้เสมอเพื่อที่จะได้ทราบว่าผลงานนั้นได้ผลมากน้อยเพียงใด

ในการดำเนินงานเกี่ยวกับการนิเทศการศึกษา เรามักจะกำหนดวัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายของโครงการนั้น ๆ ไว้แล้ว วัตถุประสงค์และจุดมุ่งหมายนี้เป็นสิ่งที่จะต้องนำมาพิจารณาเพื่อการประเมินผล เมื่อเราพิจารณาวัตถุประสงค์และจุดมุ่งหมายของโครงการแล้ว เราก็สามารถกำหนดวิธีการ ตลอดจนเครื่องมือที่จะนำมาเป็นปัจจัยสนับสนุนในการวัดและประเมินผลโครงการนั้นได้

การวัดและการประเมินผลงานนิเทศการศึกษา อาจจะวัดและประเมินผลได้หลายแบบ อาทิเช่น อาจจะวัดและประเมินผลในระหว่างการดำเนินงานเพื่อปรับปรุงแก้ไขวิธีการปฏิบัติงาน อาจจะวัดในด้านคุณภาพของงานว่าได้ผลดีหรือไม่อย่างไร หรือวัดในด้านปริมาณงานว่าได้ผลมากน้อยเพียงใด ซึ่งในการประเมินผลงานนิเทศการศึกษานี้ ศึกษานิเทศก์จะต้องมีหลักการที่เหมาะสมควร (ชีรวรรณ นิชางทอง 2529 : 63 – 64)

(1) หลักการประเมินผลงาน

หลักของการประเมินผลงานที่ใช้กันอยู่โดยทั่ว ๆ ไป มีดังนี้

1. การประเมินผลงานต้องทำติดต่อกันและทำอย่างสม่ำเสมอ เพื่อจะดูว่างานที่ทำไปแล้วนั้นได้ผลเพียงใด หากมีปัญหาหรือข้อบกพร่องจะได้ปรับปรุงแก้ไขได้ทันเหตุการณ์

2. การประเมินผลงานควรเป็นงานที่ร่วมกันจัดทำ ไม่ใช่หน้าที่ของบุคคลหนึ่งบุคคลใด หรือของงานกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งโดยเฉพาะ

3. การประเมินผลงานจะต้องยึดถือจุดมุ่งหมายของโครงการเป็นมาตรฐานในการวัดผลการปฏิบัติงานเป็นหลัก

4. การประเมินผลงาน ควรดำเนินการลักษณะเป็นแบบประชาธิปไตย มีการแบ่งงานกันทำตามความรู้ ความสามารถของแต่ละคน มีการรับฟังความคิดเห็นของผู้ร่วมงานและผู้ที่เกี่ยวข้อง

5. การประเมินผลงาน จะต้องประเมินผลทุกด้าน เช่น ด้านบริหาร ด้านบุคลากร ด้านประสานงาน และด้านวิชาการ ฯลฯ

6. การประเมินผลงาน ควรจัดให้สมาชิกวัดตัวเอง และผลงานของกลุ่มตนเองด้วย เพื่อนำไปเป็นข้อมูลในการประกอบการพิจารณา ในการวัดและประเมินผลหลาย ๆ แบบ

7. การประเมินผลงาน การกำหนดการเลือกและการใช้เทคนิคการประเมินผลไว้อย่างกว้าง ๆ แต่ชัดเจนพอที่เพื่อนร่วมงานในโครงการจะนำไปใช้และสามารถปรับปรุง ดัดแปลงให้เหมาะสมกับสมรรถภาพการปฏิบัติงานของคนโดยให้สามารถยืดหยุ่นได้

8. การประเมินผลงาน จะต้องเตรียมการบันทึกผลของการประเมินผลไว้เป็นหลักฐาน และเก็บรวบรวมไว้ในที่แห่งเดียวกัน เพื่อการศึกษา พิจารณาง่าย เป็นข้อมูล และเอกสารที่จะนำไปอ้างอิงเพื่อการปรับปรุงโครงการในขั้นต่อไป

9. การประเมินผลงาน จะต้องอยู่บนรากฐานแห่งความเป็นจริง

10. การประเมินผลงาน จะต้องเลือกเครื่องมือเครื่องใช้ที่เหมาะสมกับสภาพการณ์

11. การประเมินผลงาน ถือเป็นส่วนหนึ่งของภาระกิจการนิเทศการศึกษา (วไลรัตน์ บุญสวัสดิ์ 2525 : 129, วินัย เกษมเศรษฐ 2527 : 24)

การประเมินผลงานนิเทศการศึกษาจะต้องประเมินผลให้ครอบคลุมถึงสิ่งที่จะต้องประเมินดังต่อไปนี้คือ

1. ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาและหลักการศึกษาทั่วไป
2. ลักษณะของโรงเรียน
3. หลักสูตรและประมวลการสอน
4. การใช้แหล่งวิชา
5. อุปกรณ์การศึกษา
6. วิธีสอน
7. วิธีวัดผล
8. ศึกษานิเทศก์และผู้บริหาร

9. ตัวครู

10. นักเรียน

11. ความเข้าใจและความร่วมมือกันระหว่างชุมชนและโรงเรียน

12. ความเคลื่อนไหวในชุมชน เช่น สภาพความเป็นอยู่ และการครองชีพของประชาชนในชุมชนนั้น (ชารี มณีศรี 2523 : 214)

(2) เครื่องมือที่ใช้ในการประเมินผล

เครื่องมือที่ใช้ในการวัดและประเมินผลนั้นมีอยู่หลายอย่าง การที่จะนำเครื่องมือใดมาใช้นั้นจะต้องพิจารณาถึงจุดมุ่งหมายและเป้าหมายของโครงการ กลอศน กิจกรรมการนิเทศการศึกษาที่วางไว้ เครื่องมือที่ใช้ในการวัดและประเมินผลงานนิเทศการศึกษา ส่วนมากจะประกอบไปด้วยเครื่องมือต่อไปนี้

(1) แบบสอบถาม

(2) แบบทดสอบ

(3) แบบสำรวจ

(4) แบบสัมภาษณ์

(5) แบบตรวจสอบผลงานภาคปฏิบัติ

(6) แบบประชุมปรึกษาหารือและทบทวนการทำงาน

(7) การวิจัยในเชิงประเมินผล (นิพนธ์ กินาวงศ์ 2523 : 144 – 147)

(3) การวิเคราะห์และการรายงานผล

(1) การวิเคราะห์ผล

(2) การรายงานผล

งานวิจัยที่เกี่ยวกับการประเมินผลการนิเทศการศึกษา มีผู้ศึกษาและค้นพบผลการวิจัย ดังนี้

รติพร สุภิรัตน์ (2528 : 169) เรวดี ปัญจะโรทัย (2529 : 209) และ วรวุฒิ วชิรกิจโกศล (2530 : 148) มีความสอดคล้องกันคือ พบว่าผู้บริหารและครู มีความเข้าใจด้านการประเมินผลการนิเทศการศึกษาในระดับมาก และเมื่อเปรียบเทียบความเข้าใจระหว่างผู้บริหารและครูปรากฏว่าไม่แตกต่างกัน และผลการวิจัยของ ชีรวรรณ นิช่างทอง (2529 : 178) พบว่า ศึกษานิเทศก์อำเภอมีความเข้าใจด้านการประเมินผลการนิเทศการศึกษาในระดับมากที่สุด

3. งานนิเทศการศึกษาภายในโรงเรียน

การนิเทศการศึกษากล่าวโดยทั่วไปแล้วเป็นเรื่องของงาน (tasks) และพันธกิจ (function) ที่เกี่ยวข้องกับการปรับปรุงการเรียนการสอนโดยทั่วไป (นิพนธ์ ไทยพานิช 2528 : 13) โดยเฉพาะการนิเทศภายในจะเป็นกระบวนการทำงานของผู้บริหารโรงเรียน (หรือผู้ที่ได้รับมอบหมาย) ในการพัฒนาคุณภาพการทำงานของครูและบุคลากรภายในโรงเรียน เพื่อให้ได้มาซึ่งสัมฤทธิ์ผลสูงสุดในการเรียนของนักเรียนนั่นเอง (สงัด อุทรานันท์ 2529 : 200)

3.1 งานนิเทศการศึกษาของบุคลากรในโรงเรียน

3.1.1 งานนิเทศการศึกษาของผู้บริหารโรงเรียน ขอบเขตของงานนิเทศการศึกษาภายในโรงเรียน ซึ่งเป็นงานวิชาการที่ผู้บริหารจะต้องรับผิดชอบนั้น ได้มีผู้กล่าวไว้ ดังนี้

สงัด อุทรานันท์ (2530 : 136) กล่าวถึงงานนิเทศการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาบุคลากรในโรงเรียนให้สามารถทำงานได้ 2 ลักษณะ คือ

1) งานวิชาการ ได้แก่ เรื่องที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตร การเรียนการสอน การสนับสนุนการเรียนการสอน (เช่น สื่อการสอน) การส่งเสริมการเรียนการสอน (เช่น การแนะแนว) และการวัดและประเมินผลการเรียนการสอน เป็นต้น และ

2) งานบริหารทั่วไป ได้แก่ เรื่องเกี่ยวกับบุคลากร อาคารสถานที่ ธุรการ และการเงิน กิจการนักเรียน และความสัมพันธ์กับชุมชน

สุจริต เพียรชอบ (2514 : 19 – 27) กล่าวว่า นักการศึกษาไทยได้เสนองานนิเทศการศึกษาที่ครูใหญ่ควรทำ ซึ่งกล่าวโดยสรุปได้ดังนี้

1. การช่วยเหลือครูทางด้านวิชาการและด้านบริหาร
2. การช่วยเหลือครูในด้านปัญหาส่วนตัว
3. การสร้างขวัญและคณะครูในโรงเรียน
4. การประเมินผลการปฏิบัติงานของโรงเรียน

สายหยุด จำปาทอง (อ้างถึงใน ชารี มณีศรี 2523 : 28 – 29) ได้จำแนกงานของศึกษานิเทศก์ออกเป็นหมวดหมู่ได้ดังนี้

1. เกี่ยวกับครู
2. เกี่ยวกับหลักสูตร
3. เกี่ยวกับอุปกรณ์การสอน
4. เกี่ยวกับการปรับปรุงการวิชาชีพของครู
5. เกี่ยวกับการทำงานร่วมกัน
6. เกี่ยวกับการค้นคว้าทดลอง

เนกเลย์ และอีแวนส์ (Neagley and Evans) ได้กล่าวถึง งานนิเทศการศึกษาของอาจารย์ใหญ่ไว้ดังนี้

1. ช่วยส่งเสริมให้ครูแต่ละคน หรือทั้งกลุ่ม สามารถแสดงความสามารถออกมาอย่างอิสระ และปรับปรุงการเรียนการสอนร่วมกับบุคคลอื่น
2. ทำงานกลุ่มในการสร้างและดำเนินการให้เป็นไปตามปรัชญาที่ตั้งไว้ ซึ่งมีส่วนสอดคล้องกับปรัชญาของชุมชน
3. พัฒนาทางการสอน
4. พัฒนาหลักสูตร
5. ดูแลโครงการนิเทศในโรงเรียนให้ดำเนินไปด้วยดี
6. ดำเนินการวัดผล และประเมินผลโครงการทั้งระบบ
7. ช่วยให้มีการจัดตั้งผู้เชี่ยวชาญในการสอน และใช้คณะนี้ให้มีประสิทธิภาพ
8. รับผิดชอบในการจัดโครงการ ส่งเสริมความรู้แก่ครูประจำการในโรงเรียน

9. จัดให้มีการแลกเปลี่ยนข่าวสาร และความคิดซึ่งกันและกัน ในระหว่างครูและบุคคลอื่น

10. จัดดูแลสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น อุปกรณ์ หนังสือ และแหล่งวิชาการ

11. ช่วยให้มีการพัฒนาทางการนิเทศใหม่ ในท้องถิ่น (Neagley, Evans 1964 : 105 – 106)

3.1.2 งานนิเทศการศึกษาของผู้ช่วยฝ่ายวิชาการ

สุคใจ เหล่าสุนทร ได้กล่าวไว้เกี่ยวกับงานนิเทศการศึกษาที่ผู้ช่วยฝ่ายวิชาการควรทำไว้ดังนี้คือ

1. ปรับปรุงมาตรฐานการศึกษาให้อยู่ในระดับที่ต้องการ และให้สูงขึ้นเรื่อย ๆ

2. ปรับปรุง แก้ไขหลักสูตรให้เหมาะสมอยู่เสมอ เหมาะกับความสะดวกที่โรงเรียนมี

3. จัดการสอนแต่ละภาคเรียนให้เหมาะสมกับครูที่มีอยู่ การใช้ห้องเรียน วิชาที่เปิดสอน

4. ส่งเสริมให้ความสะดวกในด้านอุปกรณ์การสอน

5. พิจารณาปรับปรุง แก้ไขอุปสรรคในการสอน และการปรับปรุงทางวิชาการ (สุคใจ เหลาสุนทร 2505 : 7 – 8)

3.1.3 งานนิเทศการศึกษาของหัวหน้าหมวดวิชา

หัวหน้าหมวดวิชา เป็นอีกผู้หนึ่งซึ่งมีบทบาทสำคัญทางด้านวิชาการ มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงต่องานวิชาการภายในหมวดวิชา จึงเป็นบุคคลหนึ่งที่มีส่วนรับผิดชอบในงานนิเทศการศึกษาภายในโรงเรียน ด้านงานนิเทศการศึกษาที่หัวหน้าหมวดวิชาสามารถจะจัดทำได้มีหลายประการ ชบ แสวงศักดิ์ ได้ให้ความเห็นว่าควรจะเป็นงานดังต่อไปนี้คือ

1. การเตรียมการก่อนเปิดภาคเรียน ร่วมจัดตารางสอน กำหนดชั้นเรียน ประชุมครูในสายวิชา

2. นิเทศการสอนแก่ครูในแผนกวิชา วิธีสอน พาครูไปดูงานเกี่ยวกับการสอน

3. จัดวัสดุอุปกรณ์การสอน ส่งเสริมให้ครูสร้างอุปกรณ์การสอน ให้ความสะดวกแก่ครูในการใช้อุปกรณ์การสอน

4. ประสานงานกับหัวหน้าหมวดวิชาอื่น เพื่อขอความช่วยเหลือทางวิชาการ

5. การส่งเสริมครูในสายวิชาให้ไปศึกษาต่อ เข้ารับการอบรม

6. ส่งเสริมครูให้เสนอความคิดเห็นในการปรับปรุงการเรียนการสอน

(ชู แสวงศักดิ์ 2515 : 10 – 20)

นอกจากนั้น นิสิตปริญญาโท แผนกวิชามัธยมศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ก็ได้สรุปงานด้านการนิเทศการศึกษาของหัวหน้าหมวดวิชาไว้ดังนี้คือ

1. จัดปฐมนิเทศครูใหม่

2. ช่วยดูแลนิสิต นักศึกษาฝึกสอนทั้งในการสอนและการปกครอง

3. แนะนำครูในสายวิชา เกี่ยวกับการใช้หลักสูตร ประมวลการสอนและหนังสือแบบเรียน

4. จัดหาหนังสืออ่านประกอบ และหนังสืออ้างอิงให้ครูในสายวิชา

5. นิเทศ หรือสาธิตการสอนแก่ครูที่มีปัญหาในด้านการสอน และต้องการความช่วยเหลือ ส่งเสริมให้ครูใช้วิธีสอนแบบใหม่ ๆ และสนับสนุนความคิดริเริ่ม คอยให้ความคิดเห็นใหม่ ๆ แก่ครูในสายวิชา

6. จัดครูเข้าสอนแทนในกรณีครูขาด

7. ตรวจบันทึกของครูในสายวิชา

8. ประชุมครูในสายวิชาเกือบทุกครั้ง เป็นอย่างน้อย

9. จัดทำเอกสารแนะนำความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อครูในสายวิชาหรือร่วมมือกับบรรณารักษ์ ในการจัดหาหนังสือเข้าห้องสมุดให้เหมาะสมกับสายวิชา

10. ร่วมกับครูในสายวิชาจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร

11. ติดต่อวิทยากรผู้ทรงคุณวุฒิในสายวิชาให้มาแนะนำ อภิปราย บรรยาย ชี้แจงแก่ครูผู้สอน โดยหัวหน้าสายวิชาเป็นผู้กำหนดหัวเรื่องให้

12. รับฟังความคิดเห็นของหัวหน้าสายวิชาอื่น ๆ

13. มอบหมายและแบ่งงานสอนแต่ละชั้นให้ครูตามความถนัด และความสามารถ (นิสิตปริญญาโท สาขามัธยมศึกษา 2517 : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

อาคม จันทสุนทร กล่าวถึง การปฏิบัติงานนิเทศของหัวหน้าหมวดวิชาว่ามี 2 ลักษณะคือ

1. งานประจำในการนิเทศ เช่น การประชุมปรึกษาหารือกันโดยสม่ำเสมอ การประสานงานทางด้านวิชาการของหมวดวิชา การตรวจตรา ดูแล การปฏิบัติการสอน การบริการอุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องใช้ในการสอนแก่ครูและการปรึกษาหารือ แนะนำในเชิงปฏิบัติงานโดยทั่วไป

2. งานโครงการ คือ การที่หัวหน้าหมวดวิชา วางแผน หรือกำหนดงานปรับปรุงวิชาการในหมวดวิชาร่วมกับครู ในแต่ละปีการศึกษา โดยเน้นให้มีการเรียนการสอนดีขึ้น การวางแผนงานของหมวดวิชาในแต่ละปี จะเริ่มจากการศึกษาสภาพปัญหาการเรียนการสอนที่จะมีอยู่ในหมวดวิชาของตนเอง ตรงไหนเป็นจุดอ่อนหรือเป็นปัญหา แล้วทำโครงการขึ้นมา เพื่อแก้ปัญหา หรือเพื่อปรับปรุงให้เกิดผลสูงขึ้น แล้วปรึกษาหารือกันกำหนดเป็นโครงการสำหรับการปฏิบัติขึ้น โดยระบุวัตถุประสงค์ให้ชัดว่า ต้องการผลอะไรจากโครงการนี้ ใครเป็นผู้ปฏิบัติ ทำเมื่อไร ที่ไหน มีขั้นตอนดำเนินการอย่างไร ใช้เงินหรืออุปกรณ์อะไร ประเมินผลอย่างไร เมื่อได้โครงการแล้ว ก็นำมารวมกันทำเป็นแผนปฏิบัติการของหมวดวิชา และอาจจัดทำตารางให้เห็นเป็นการปฏิบัติงานรวมทุกหมวดวิชาตลอดปีว่า เมื่อไร จะทำอะไรบ้าง (อาคม จันทสุนทร 2526 : 5 – 6)

จากที่กล่าวมาทั้งหมด เป็นงานนิเทศการศึกษาภายในโรงเรียนของบุคลากรที่ทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินงานนิเทศการศึกษาภายในโรงเรียน

3.2 งานนิเทศการศึกษาภายในโรงเรียน

แฮร์ริส (Harris 1975 : 11 – 12) ได้แบ่งงานนิเทศการศึกษาออกเป็น 10 ประการ คือ

1. การพัฒนาหลักสูตร (Developing Curriculum) คือ การออกแบบหรือปรับปรุงหลักสูตรที่จะนำมาใช้โดยคำนึงถึงครูผู้สอน เวลา สถานที่ และรูปแบบในการจัดการเรียนการสอน การกำหนดมาตรฐานทางวิชาการ แผนการสอนและการกำหนดบทเรียน

2. การจัดระบบการสอน (Organizing for instruction) คือ การจัดทำแผนงานเพื่อนำหลักสูตรไปใช้ในส่วนที่เกี่ยวกับนักเรียน บุคลากร อาคารสถานที่ และวัสดุอุปกรณ์ โดยคำนึงถึงเวลาและจุดประสงค์การสอนเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพมากที่สุด ขอบข่ายของงานนี้ได้แก่ การจัดชั้นเรียน การจัดตารางสอน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และการจัดครูเข้าสอน

3. การจัดเตรียมบุคลากร (Providing staff) คือ การจัดเตรียมการด้านบุคลากรเพื่อให้แน่ใจว่า บุคลากรมีคุณภาพ มีความรู้ ความสามารถ และมีจำนวนเพียงพอ เพื่อให้เกิดความสะดวกในการจัดการเรียนการสอน เป็นต้นว่า การสรรหา การคัดเลือก การกำหนดและการโยกย้าย

4. การจัดการอำนวยความสะดวก (Providing facilities) คือ การวางแผนหรือการปรับปรุงแบบแผน และการจัดเตรียมเครื่องมืออำนวยความสะดวกสำหรับการสอน การพิจารณาในเรื่องสถานที่ และเครื่องมือเครื่องใช้ที่เหมาะสม

5. การจัดหาวัสดุอุปกรณ์ (Providing materials) คือ การคัดเลือกและการจัดหาวัสดุอุปกรณ์ที่เหมาะสมกับที่หลักสูตรกำหนดอันประกอบด้วยการจัดเตรียม การตรวจสอบ การประเมินค่า การออกแบบ และวิธีการอื่น ๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งวัสดุอุปกรณ์ที่เหมาะสม

6. การฝึกอบรมครูประจำการ (Arranging for in - service education) คือ การวางแผนและจัดประสบการณ์ในการพัฒนากระบวนการจัดการเรียนการสอนให้แก่ครูผู้สอน ได้แก่ การจัดประชุมปฏิบัติการ การให้คำปรึกษา การจัดทัศนศึกษา และการฝึกอบรม

7. การปฐมนิเทศคณะทำงาน (Orienting staff members) คือ การจัดให้คณะทำงานได้รับทราบข้อมูลเบื้องต้นที่จำเป็นต่อการงานที่รับผิดชอบตามที่กำหนด ได้แก่ การจัดให้ครูที่มาใหม่รู้จักเคยกับสิ่งอำนวยความสะดวก เพื่อนร่วมงาน และชุมชน ตลอดจนการให้ข้อมูลที่เกี่ยวกับการพัฒนาองค์การด้วย

8. การจัดบริการพิเศษที่เกี่ยวกับนักเรียน (Relating special pupil Services) คือ การให้บริการเพื่อให้ความมั่นใจ ในการจัดการเรียนการสอนให้บรรลุเป้าหมายในการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียน ได้แก่ การพัฒนานโยบาย การจัดลำดับความสำคัญ และการกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างการบริการบุคลากรเพื่อให้ผลสูงสุดระหว่าง การบริการจัดให้กับเป้าหมายในการสอนของโรงเรียน

9. การพัฒนาความสัมพันธ์กับชุมชน (Developing public relations) คือ การจัดเตรียมข่าวสาร ข้อมูลต่าง ๆ ในเนื้อหาที่สอนไปสู่ชุมชน และข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับชุมชนมาใช้การเรียนการสอน เพื่อให้เกิดความมั่นใจว่าชุมชนและการจัดการเรียนการสอนมีความสัมพันธ์กัน

10. การประเมินผลการเรียนการสอน (Evaluation instruction) คือ การวางแผน การจัดทำเครื่องมือ การจัดการ และการใช้กระบวนการในการรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ผลและการแปลความหมายในการวัดและประเมินผลการเรียนการสอน เพื่อการตัดสินใจสำหรับการพัฒนาการเรียนการสอนต่อไป

สำหรับกรมสามัญศึกษา (ม.ป.ป. : 4) ได้กำหนดจุดประสงค์เฉพาะในการจัดการนิเทศงานวิชาการภายในโรงเรียน เพื่อมุ่งช่วยเหลือครูให้สามารถในเรื่องต่อไปนี้

1. วิเคราะห์ และปรับปรุงจุดประสงค์การเรียนรู้
2. เลือกและปรับปรุงเนื้อหาการสอน
3. พัฒนาวิธีการสอน
4. พัฒนาการใช้สื่อประกอบการสอน
5. ดำเนินการจัดกิจกรรมนักเรียนได้อย่างเหมาะสม
6. ประเมินผลการสอนและปรับปรุงกระบวนการวัดผลให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น

อาศัยแนวคิดและกรอบงานนิเทศการศึกษาของนักการศึกษาต่าง ๆ และจุดประสงค์เฉพาะของกรมสามัญศึกษาในการพัฒนาการนิเทศภายในโรงเรียน ผู้วิจัยจึงสรุปได้ว่า งานการนิเทศการศึกษาภายในโรงเรียนที่โรงเรียนจะพึงปฏิบัติออกเป็น 5 ด้าน คือ

1. การพัฒนาหลักสูตร
2. การจัดการเรียนการสอน
3. การพัฒนาสื่อการสอน
4. การจัดกิจการนักเรียน
5. การวัดและประเมินผลการเรียน

ก. การพัฒนาหลักสูตร

1. ความหมายของการพัฒนาหลักสูตร การพัฒนาหลักสูตรมีความหมายได้ 2 ลักษณะ คือ ความหมายแรกหมายถึง การทำหลักสูตรที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้น หรือสมบูรณ์ยิ่งขึ้น และอีกความหมายถึงก็คือ การสร้างหลักสูตรโดยไม่มีหลักสูตรเดิมเป็นพื้นฐานอยู่เลย (สงัด อุทรานันท์ 2528 : 30)

แฮร์ริส (Harris 1985 : 13) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาหลักสูตร ดังนี้คือ การออกแบบหลักสูตร หรือปรับปรุงหลักสูตรที่จะนำมาสอนในโรงเรียนให้เหมาะสม โดยคำนึงถึงบุคลากรการจัดทำมาตรฐานทางวิชาการ การพัฒนาแผนการสอนและบทเรียน

ดอลล์ (Doll 1974 : 45 – 46) กล่าวถึง การพัฒนาหลักสูตรสามารถกระทำได้หลายวิธี โดยทั่วไปแล้วสามารถสรุปวิธีการที่มักได้รับมาใช้อยู่เสมอดังนี้

1. พัฒนาหลักสูตรโดยส่วนกลางแล้วประกาศใช้ในโรงเรียนทั่ว ๆ ไป
2. พัฒนาหลักสูตรในชั้นเรียนภายในโรงเรียน
3. พัฒนาหลักสูตรโดยใช้วิธีอบรมครูประจำการ
4. พัฒนาหลักสูตรโดยใช้วิธีการนิเทศการศึกษา
5. พัฒนาหลักสูตรโดยการปรับปรุงประสบการณ์ของเด็กและการจัดการของโรงเรียน
6. พัฒนาหลักสูตรโดยใช้วิธีการประเมินผลและวิจัยทดลอง

สุมิตร คุณานุกร (2518 : 191) กล่าวว่า การพัฒนาหลักสูตรเพื่อให้ได้หลักสูตรที่เอื้ออำนวยต่อการนำไปใช้ หมายถึง มีความมุ่งหมายที่กระจ่าง อ่านแล้วเข้าใจแนวปฏิบัติในการสอน และมีเนื้อหาวิชาที่ละเอียดพอที่ผู้สอนจะได้ทราบว่าจะสอนอะไร และสอนเมื่อใด รวมทั้งรายละเอียดปลีกย่อยเกี่ยวกับกิจกรรมและอุปกรณ์ประกอบการสอน และวิธีการประเมินผล และเพื่อให้ได้หลักสูตรที่สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น และสอดคล้องกับความต้องการและความสนใจของผู้เรียน

กล่าวโดยสรุป การพัฒนาหลักสูตรเป็นการทำหลักสูตรที่มีอยู่แล้ว หรือการสร้างหลักสูตรขึ้นมาใหม่โดยคำนึงถึงผู้ใช้หลักสูตร เวลา สถานที่ และสถานการณ์ เพื่อให้ได้หลักสูตรที่เอื้ออำนวยต่อการนำหลักสูตรไปใช้ มีจุดมุ่งหมายที่ชัดเจน ชี้นำแนวปฏิบัติในการสอน มีเนื้อหาวิชาที่ละเอียดพอที่ผู้สอนทราบ รวมถึงกิจกรรมและอุปกรณ์การเรียนการสอน และวิธีการวัดและประเมินผล

2. ขั้นตอนในการพัฒนาหลักสูตร ทาบ้า (Taba 1962 อ้างถึงใน วิชัย วงษ์ใหญ่ 2525 : 7 – 8) ได้เสนอแนะขั้นตอนในการพัฒนาหลักสูตรไว้ดังต่อไปนี้

1. สำรวจสภาพปัญหา ความต้องการและความจำเป็นต่าง ๆ ของสังคม

2. กำหนดวัตถุประสงค์ของการศึกษาที่สังคมต้องการ

3. คัดเลือกเนื้อหาวิชาความรู้ที่ครูจะต้องนำมาสอนเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ตรงกับความต้องการและความจำเป็นของสังคม โดยพยายามคัดเลือกมาให้เรียนเฉพาะที่ตรงกับวัตถุประสงค์ของการศึกษาที่กำหนด

4. จัดลำดับขั้นตอนแก้ไขปรับปรุงเนื้อหาสาระที่เลือกมาใช้

5. คัดเลือกประสบการณ์เรียนรู้ต่าง ๆ ซึ่งนำมาเสริมเนื้อหากระบวนการเรียนให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น และสอดคล้องกับวัตถุประสงค์

6. จัดระเบียบ จัดลำดับ ขั้นตอนและแก้ไขปรับปรุงประสบการณ์การเรียนต่าง ๆ ที่จะนำมาเสริมเนื้อหาสาระการเรียน

7. กำหนดเนื้อหาสาระอะไรบ้าง หรือประสบการณ์อย่างใดที่ต้องการประเมินผลว่าได้มีการเรียนรู้ตรงกับวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้หรือไม่เพียงใด นอกจากนี้ยังกำหนดด้วยว่าจะต้องใช้ข้อมูลอะไรบ้างที่จะนำมาช่วยในการกำหนดเกณฑ์การประเมินผล และจะใช้วิธีการประเมินผลอย่างไร

สมิท (Smith 1950 อ้างถึงใน วิชัย วงษ์ใหญ่ 2525 : 31) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาสังคมเพื่อพัฒนาหลักสูตรและการสอนว่า จะต้องกำนึงถึงสิ่งสำคัญ 4 ประการ คือ

1. การกำหนดจุดมุ่งหมาย

2. การเลือกเนื้อหาวิชาและประสบการณ์การเรียนเพื่อสอดคล้องกับจุดมุ่งหมาย

3. การเลือกประเภทของหลักสูตรและการสอนที่จะนำมาใช้ให้เหมาะสมกับสภาพสังคม

4. การจัดคุณภาพของหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้

จากที่กล่าวมาแล้วอาจสรุปได้สอดคล้องกับแนวคิดของ ชวัชชัย ชัยจีรฉายากุล (2529 : 140) ซึ่งกล่าวว่า ขั้นตอนในการพัฒนาหลักสูตร มีอยู่ 5 ขั้นดังนี้

1. การกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตร
2. การกำหนดเนื้อหาของหลักสูตร
3. การนำหลักสูตรไปใช้
4. การประเมินหลักสูตร
5. การปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงหลักสูตร

2.1 การกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตร

จุดมุ่งหมายของหลักสูตรจะบอกทิศทางของหลักสูตรว่าจะพัฒนาผู้เรียนให้เป็นไปตามลักษณะใด ซึ่ง สงัด อุทรานันท์ (2528 : 214 – 215) ได้กล่าวว่า "จุดมุ่งหมายของหลักสูตร" เป็นเครื่องชี้แนะตลอดจนการจัดการเรียนการสอน ดังนี้

1. จุดมุ่งหมายของหลักสูตรเป็นแนวทางในการจัดเนื้อหาสาระที่บรรจุไว้ในหลักสูตรอย่างเหมาะสม
2. จะเป็นแนวทางให้ครูจัดประสบการณ์ที่เหมาะสมให้ผู้เรียน
3. จะบอกให้ผู้เรียนทราบว่าจะเรียนรู้อะไรบ้างในลักษณะนี้จะช่วยให้นักเรียนได้เตรียมตัวไว้ล่วงหน้า
4. จะเป็นแนวทางในการกำหนดวิธีการวัดและประเมินผลการเรียนการสอน
5. จะบอกให้สาธารณะชนได้ทราบว่าหลักสูตรนั้น ๆ มีความต้องการให้ผู้เรียนเกี่ยวข้องหรือดำเนินการอย่างไรบ้างกับทรัพยากรในชุมชน
6. จะเป็นแนวทางในการบริหารงานของโรงเรียนหรือสถาบันการศึกษาว่าควรจะมุ่งเน้นพัฒนาผู้เรียนให้เป็นประโยชน์ในลักษณะใด

2.1.1 หลักเกณฑ์ในการกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตร ชำรง บัวศรี (2504 : 3 – 19) ได้ให้หลักเกณฑ์ในการกำหนดจุดมุ่งหมายไว้ 5 ประการคือ

1. สอดคล้องกับความต้องการของสังคม
2. สอดคล้องกับความต้องการของผู้อื่น
3. สอดคล้องกับหลักการปกครองประเทศ
4. สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายข้ออื่น ๆ
5. สามารถนำไปปฏิบัติได้

2.1.2 ลักษณะของจุดมุ่งหมายของหลักสูตรที่ดี

สงัด อุทรานันท์ (2528 : 222 – 223) ได้เสนอลักษณะสำคัญของจุดมุ่งหมายของหลักสูตรที่ดี ดังนี้

1. จุดมุ่งหมายของหลักสูตรควรอยู่บนรากฐานของการศึกษาอย่างถูกต้อง
2. สอดคล้องกับความต้องการของสังคม สามารถสนองความต้องการของสังคมและชาติ
3. สอดคล้องกับความต้องการของเด็ก สามารถสนองความต้องการของผู้เรียนตามหลักจิตวิทยาการเรียนรู้อย่างเหมาะสมกับวัย
4. จุดมุ่งหมายของหลักสูตรจะต้องสร้างเสริมค่านิยม ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรม
5. จุดมุ่งหมายที่ดี จะต้องเน้นและส่งเสริมคุณสมบัติส่วนบุคคลของผู้เรียนให้เจริญงอกงามหลาย ๆ ด้าน
6. จุดมุ่งหมายที่ดี จะต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนรับประโยชน์หลาย ๆ ด้าน
7. จุดมุ่งหมายที่ดีจะต้องชัดเจน ไม่คลุมเครือ และมีความต่อเนื่องกันทุกช้อ โดยมีความขัดแย้งกัน
8. จุดมุ่งหมายของหลักสูตรที่ดีจะต้องยืดหยุ่นได้ และสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง

2.2 การกำหนดเนื้อหาและมวลประสบการณ์

เซเลอร์ และอเล็กซานเดอร์ (Saylor and Alexander 1974 อ้างถึงใน สงัด อุทรานันท์ 2528 : 225) ได้ให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการปฏิบัติงานดังนี้

1. ทำการพิจารณาตัวประกอบที่สำคัญซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตรที่กำลังจัดทำ

2. ระบุจุดมุ่งหมายย่อย ภายใต้จุดมุ่งหมายใหญ่ แต่ละข้อ

3. ระบุชนิดประสบการณ์ที่มีความเหมาะสม ซึ่งจะสามารถทำให้บรรลุจุดมุ่งหมายหลักและจุดมุ่งหมายย่อย

4. ในแต่ละจุดมุ่งหมายหลักนั้น ควรจะเลือกรูปแบบ (design) รูปแบบเดียวหรือมากกว่าก็ได้ โดยปกติในแต่ละจุดมุ่งหมายหลักมักจะใช้รูปแบบของการจัดเนื้อหาสาระมากกว่า 2 รูปแบบ

5. จุดเตรียมรายละเอียดของการจัดเนื้อหาสาระในแต่ละรูปแบบ

6. ระบุแนวทางในการนำเอาหลักสูตรในรูปแบบนั้น ๆ ไปสู่การปฏิบัติ

2.3 การนำหลักสูตรไปใช้

สุมิตร คุณานุกร (2518 : 130 – 132) ได้แบ่งกิจกรรมการใช้หลักสูตรออกได้ 3 ประเภท คือ

1. การแปลงหลักสูตรไปสู่การสอน

2. การจัดปัจจัยและสภาพต่าง ๆ ในโรงเรียนให้หลักสูตรบรรลุถึงเป้าหมาย

3. การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

การแปลงหลักสูตรไปสู่การสอน หมายถึง การตีความหมายและการกำหนดรายละเอียดของหลักสูตร และสิ่งที่ต้องตีความหมายก็คือ ความมุ่งหมายของหลักสูตร การแปลงหลักสูตรที่จะออกมาในรูปของ เอกสารหลักสูตร ได้แก่ ประมวลการสอนและโครงการสอน

การจัดปัจจัยและสภาพต่าง ๆ ภายในโรงเรียน ผู้บริหารควรสำรวจปัจจัยและสภาพต่าง ๆ ของโรงเรียนว่าเหมาะสมกับการนำหลักสูตรออกไปใช้หรือไม่ ผู้บริหารโรงเรียนจะต้องคำนึงถึงขนาดของห้องเรียนและจำนวนนักเรียน ห้องสมุด วัสดุ และอุปกรณ์การสอนต่าง ๆ จะต้องมีให้พร้อม การจัดตารางสอน การจัดครูเข้าสอน ประมวลการสอน โครงการสอน คู่มือครูและแบบเรียน

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ครูเป็นตัวจักรที่สำคัญที่สุดในการนำหลักสูตรไปใช้ การเอาใจใส่ต่อการสอนให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตร การเลือกวิธีการสอนที่เหมาะสม ดังนั้นผู้บริหารโรงเรียนต้องมีหน้าที่คอยให้ความรู้ ให้ความสะดวก ให้คำแนะนำ และให้กำลังใจแก่ครู เพื่อให้การสอนของครูและการเรียนของนักเรียนบังเกิดผลตามความมุ่งหมายของหลักสูตร

2.4 การประเมินหลักสูตร

สงัด อุทรานันท์ (2528 : 277) ได้กล่าวถึงความสำคัญและความจำเป็นในการประเมินหลักสูตรไว้ดังนี้

> การประเมินหลักสูตรจะทำให้รู้คุณค่าของหลักสูตรว่าเป็นอย่างไร สามารถนำไปใช้ได้ดีเพียงใด ผลที่ได้จากการใช้หลักสูตรเป็นอย่างไร ข้อมูลที่ได้จากการประเมินหลักสูตรจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการปรับปรุงให้มีคุณค่าสูงขึ้น อันจะเป็นผลในการนำหลักสูตรไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ได้โดยสะดวก...

สุมิตร คุณานุกร (2518 : 198 – 202) กล่าวว่า ประเมินผลเพื่อตัดสินสัมฤทธิ์ผลของหลักสูตรนั้นมีขอบเขตรวมถึง (1) การวิเคราะห์ตัวหลักสูตร (2) การวิเคราะห์ขบวนการของการนำหลักสูตรไปใช้ (3) การวิเคราะห์สัมฤทธิ์ผลในการเรียนของนักเรียนและ (4) การวิเคราะห์โครงการประเมินผลหลักสูตร

1. การวิเคราะห์ตัวหลักสูตร มีหลักเกณฑ์ในการวิเคราะห์ทั้ง 2 ขั้น คือ การกำหนดจุดมุ่งหมาย และการเลือกเนื้อหาและประสบการณ์ การวิเคราะห์ความมุ่งหมาย

ที่กำหนดไว้ในหลักสูตรว่าคลุมเครือเกินไปหรือไม่ ภาษาที่ใช้ยากเกินไปและสื่อความหมายได้หรือไม่ มีความสมเหตุสมผลในเชิงปฏิบัติ ความมุ่งหมายได้มีการวิเคราะห์ความต้องการและสภาพของมูลฐานด้านต่าง ๆ เพียงพอหรือไม่

สำหรับเนื้อหาวิชาและประสบการณ์เป็นไปในทำนองที่ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ตามหลักการแห่งทฤษฎีการเรียนรู้ เนื้อหาที่เลือกมานั้นมีความเหมาะสมตามเกณฑ์ในการเลือกเนื้อหาหรือไม่

2. การวิเคราะห์กระบวนการของการนำหลักสูตรไปใช้ เป็นการวิเคราะห์เพื่อประเมินผลการปฏิบัติการทั้งหมดของโรงเรียน เครื่องมือที่ใช้มีลักษณะเป็นเกณฑ์การประเมินผลโรงเรียนในด้านต่าง ๆ เช่น ปรัชญาและวัตถุประสงค์ของโรงเรียน ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน การเรียนการสอนในวิชาหรือหมวดวิชาต่าง ๆ การจัดกิจกรรมนักเรียน ความพร้อมทางด้านวัสดุอุปกรณ์การเรียนการสอน การจัดบริการแนะแนว การจัดบริการทางสุขภาพและสวัสดิการของนักเรียน การจัดอาคารสถานที่และบริเวณของโรงเรียน การจัดบริหารทางด้านบุคลากรและการเก็บรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ เพื่อช่วยให้ผู้วิเคราะห์ทราบถึงประสิทธิภาพและความพร้อมของโรงเรียนและนำข้อมูลเหล่านี้ไปพิจารณาประกอบการประเมินผลการนำหลักสูตรไปใช้

3. การวิเคราะห์ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน การวิเคราะห์ในขั้นนี้ศึกษาจากผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน ทั้งในชั้นเรียนและภายในโรงเรียน นอกจากนั้น ยังต้องคิดตามว่านักเรียนที่จบหลักสูตรออกไปแล้วมีความรู้ ความสามารถและเจตคติตรงตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรที่กำหนดไว้หรือไม่

4. การวิเคราะห์โครงการประเมินผล ผู้ประเมินจะต้องวิเคราะห์ประสิทธิภาพของโครงการประเมินผลประกอบการวิเคราะห์และการประเมินไม่รอบคอบหรือผิดพลาด สัมฤทธิ์ผลของหลักสูตรที่ได้รับจะไม่แน่นตรงเท่าที่ควร

3. การปฏิบัติงานนิเทศการศึกษาในการพัฒนาหลักสูตรในโรงเรียน

ดอลล์ (Doll 1978 : 265) ได้กล่าวถึงกิจกรรมการพัฒนาหลักสูตรที่โรงเรียนควรจะดำเนินการ ได้แก่ การวางแผนปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตร ประเมินความเหมาะสมและคุณภาพของโครงการพัฒนาหลักสูตร อำนวยการให้เป็นไปตามนโยบายและปรัชญาทางการศึกษา อำนวยการในการพัฒนาวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในหลักสูตร ส่งเสริมการวิจัยในท้องถิ่น ประสานงานกับบุคคลอื่นในการจัดการเรียนการสอน อำนวยความสะดวกในเรื่องเวลาและอุปกรณ์ที่ใช้ในการปรับปรุงหลักสูตร ช่วยเหลือครูโดยใช้เทคนิคการแนะแนวและที่ปรึกษาเกี่ยวกับการใช้หลักสูตร แนะนำเกี่ยวกับการใช้หลักสูตรให้ชุมชนเข้าใจ และส่งเสริมการติดต่อในโรงเรียนในระดับเดียวกัน

สถาพร พันธุ์ประยูร (2529 : 185) ได้ศึกษางานนิเทศการศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 8 และ เอนก แย้มบาน (2529 : 177) ศึกษางานนิเทศการศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 12 พบว่า ในการพัฒนาหลักสูตร โรงเรียนส่วนใหญ่ได้ดำเนินการในด้านต่าง ๆ ดังนี้

การสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับ จุดหมาย หลักการ และโครงสร้างของหลักสูตรของโรงเรียนทุกขนาดโดยการจัดประชุมแนะนำชี้แจง

ด้านการจัดทำเอกสารหลักสูตร ได้แก่ แผนการสอน คู่มือครู คู่มือการใช้หลักสูตร ได้จัดทำมากที่สุด คือ จัดร่วมกันกับกลุ่มโรงเรียน และรับมอบจากหน่วยงานที่รับผิดชอบ

ด้านการติดตามและประเมินผลการใช้หลักสูตร ส่วนมากดำเนินการในระดับหมวดวิชา และปฏิบัติน้อยที่สุด คือ การร่วมมือกันศึกษาและวิเคราะห์งานวิชาการภายในโรงเรียน

ข. การจัดการเรียนการสอน

1. ความหมายของการจัดการเรียนการสอน

กาญจนา คุณารักษ์ (2527 : 104) ได้รวบรวมความหมายของการเรียนการสอนตามแนวคิดของนักการศึกษาต่าง ๆ ไว้ดังนี้ Saylor และ Alexander กล่าวว่า การเรียนการสอนหมายถึง การนำแผนออกสู่การปฏิบัติ Vygotky เห็นว่า การเรียนการสอนเป็นที่มาหลักของมโนภาพ เป็นแรงที่มีกำลังสูงในการวิวัฒนาการ และการวิวัฒนาการและการตัดสินชะตากรรมของความเจริญทางสมอง Bruner ได้ให้นิยามของการเรียนการสอนว่า การเรียนการสอนคือ ความพยายามช่วยเหลือควบคุมการเจริญเติบโตให้เป็นไปตามรูปแบบที่ต้องการ ส่วน Hudgin ให้เหตุผลว่า การเรียนการสอนเป็นผลรวมของการสอนและการจัดการ

การจัดการเรียนการสอนให้มีคุณภาพเป็นสิ่งสำคัญยิ่งของอาชีพครู ซึ่งถือว่าเป็นอาชีพ (Professional) การสอนของครูจะได้ผลดีนั้น ปีเตอร์ (Peter 1975 อ้างถึงใน สงัด อุทรานันท์ 2529 : 1) ได้เสนอว่าขึ้นอยู่กับปัจจัย 3 ด้าน คือ (1) ทักษะในการสอน (2) ความเข้าใจในระบบการเรียนการสอน และ (3) ความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้จิตวิทยาการเรียนการสอนรวมทั้งเข้าใจในเนื้อหาวิชาที่เกี่ยวข้อง

2. ระบบการเรียนการสอน

ระบบการเรียนการสอน หมายถึง การจัดองค์ประกอบการเรียนการสอนให้มีความสัมพันธ์กันเพื่อสะดวกต่อการนำไปสู่จุดหมายปลายทางของการเรียนการสอนที่กำหนด (กาญจนา คุณารักษ์ 2527 : 160) ซึ่งสอดคล้องกับ สงัด อุทรานันท์ (2529 : 7) ที่กล่าวว่า การนำเอาความคิดเกี่ยวกับการจัดระบบไปใช้กับการเรียนการสอนนั้นย่อมจะทำให้การเรียนการสอนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

ซึ่งกล่าวโดยสรุปได้ว่า การจัดการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบ จะทำให้การเรียนการสอนบรรลุตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดอย่างมีประสิทธิภาพ

องค์ประกอบของระบบการเรียนการสอน ฮอสฟอร์ด (Hosford 1973 อ้างถึงใน กาญจนา คุณารักษ์ 2527 : 161) ได้จำแนกองค์ประกอบของการจัดระบบการเรียนการสอน ซึ่งสอดคล้องกับ สงัด อุทรานันท์ (2529 : 23) ออกเป็นส่วนสำคัญ 5 ส่วน คือ

(1) ตัวป้อน (input) ได้แก่ ส่วนต่าง ๆ ที่เป็นองค์ประกอบของระบบ ประกอบด้วยครู นักเรียน หลักสูตร และสิ่งแวดล้อมของการเรียนการสอน

(2) การดำเนินงาน (Process) ได้แก่ การปฏิสัมพันธ์ (Interaction) ขององค์ประกอบเพื่อทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ประกอบด้วยการเตรียมความพร้อม การให้เนื้อหาสาระใหม่ การสร้างเสริมทักษะ และกิจกรรมสนับสนุน

(3) การควบคุม (Control) ได้แก่ การควบคุม และตรวจสอบเพื่อให้การดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพ

(4) ผลผลิต (Output) ได้แก่ ผลลัพธ์ หรือจุดหมายปลายทางของการดำเนินการ หมายถึง ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในตัวผู้เรียนในด้านความรู้ ความเข้าใจ ความสามารถในการแก้ปัญหา ทักษะ และเจตคติในการคิดแก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน

(5) ข้อมูลป้อนกลับ (Feedback) ได้แก่ ข้อเสนอแนะต่าง ๆ เพื่อจะได้ปรับปรุงให้การทำงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

สงัด อุทรานันท์ (2529 : 30 – 34) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของระบบการเรียนการสอนที่ครูผู้สอนอยู่ในฐานะผู้กระทำมากกว่าเป็นผู้ถูกกระทำ โดยเหตุนี้องค์ประกอบสำหรับระบบการเรียนการสอนที่แท้จริงจึงประกอบด้วยสิ่งต่อไปนี้

1. ลักษณะของผู้เรียน
   - 1.1 ความสามารถทางสติปัญญา
   - 1.2 อัตราการเรียน
   - 1.3 ลักษณะการเรียน
   - 1.4 ประสบการณ์เดิม

2. จุดประสงค์ของการสอน
   2.1 ความรู้ความเข้าใจ
   2.2 ทักษะทางกาย
   2.3 เจตคติและค่านิยม

3. เนื้อหาสาระที่จะนำมาสอน
   3.1 ข้อเท็จจริงและความรู้ธรรมดา
   3.2 ความคิดรวบยอดและหลักการ
   3.3 การคิดแก้ปัญหาและความคิดสร้างสรรค์
   3.4 ทักษะทางกาย
   3.5 เจตคติและค่านิยม

4. การเตรียมความพร้อม
   4.1 การเตรียมสภาพแวดล้อม
   4.2 การเร้าความสนใจ

5. การดำเนินการสอน
   5.1 การเลือกกลวิธีการสอน
   5.2 การเลือกกิจกรรมการสอน
   5.3 การเลือกสื่อการเรียนการสอน

6. การสร้างเสริมทักษะ
   6.1 การช่วยเหลือเด็กเรียนช้า
   6.2 การเสริมเด็กเรียนเก่ง

7. การจัดกิจกรรมสนับสนุน
   7.1 การสรุปและทบทวน
   7.2 การส่งงาน

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

8. การควบคุมและตรวจสอบ

8.1 การวัดความรู้ก่อนสอน

8.2 การใช้คำถาม

8.3 การสร้างเสริมกำลังใจ

8.4 การวัดผลหลังการสอน

9. สัมฤทธิ์ผลของการสอน

10. การปรับปรุงแก้ไข

3. การปฏิบัติงานนิเทศการศึกษาในโรงเรียนด้านการจัดการเรียนการสอน

พนัส หันนาคินทร์ ได้เสนอแนะการปฏิบัติการนิเทศการสอนไว้ดังนี้

1. การประชุมชี้แจงหรืออภิปรายในปัญหาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอน เช่น เรื่องจุดมุ่งหมายของหลักสูตร วิธีการสอนแบบต่าง ๆ ความเปลี่ยนแปลงในแนวคิดทางการศึกษา

2. หาทางให้ครูได้อ่านนิตยสารทางวิชาการ เช่น การจัดนิตยสารเหล่านี้ไว้ให้อ่าน หรือจัดเวรให้ครูแต่ละคนเสนอผลที่ได้จากการอ่าน พร้อมทั้งวิจารณ์บทความต่าง ๆ ต่อที่ประชุมครูในหมวดวิชาหรือในโรงเรียน

3. สนับสนุนให้มีการประชุมปฏิบัติการ (Workshop) ในเรื่องที่เกี่ยวกับการเรียนการสอน และการวัดผล โดยเฉพาะในระยะก่อนเปิดภาคเรียน เช่น การช่วยกันจัดทำโครงการสอน การวิเคราะห์หลักสูตรออกมาในรูปจุดมุ่งหมายเชิงพฤติกรรม เป็นต้น

4. สนับสนุนให้มีการวิจัยเชิงปฏิบัติ (Action Research) การวิจัยเชิงปฏิบัติการ หมายถึง การค้นคว้าหาความเป็นไปได้ของงานที่ได้กระทำไปแล้ว ความจริงที่ได้พบนี้ ย่อมจะนำไปสู่การรู้จักตัวเองดีขึ้น และย่อมจะเป็นรากฐานในการที่จะปรับตัวเองหรือการทำงาน หรือแม้แต่จุดมุ่งหมายบางอย่างให้ดีขึ้น

5. การสาธิตการสอน ซึ่งอาจจะกระทำโดยผู้นิเทศเองในโรงเรียนนั้น หรืออาจเชิญวิทยากรจากที่อื่นก็ได้ แต่ถ้าจะให้ดีแล้ว ครูที่ทำหน้าที่นิเทศนั้นไม่ใช่เก่งแต่ทฤษฎีเท่านั้น แต่อย่างไรก็ตาม ปัญหาบางเรื่องที่ครูนำมาปรึกษา อาจจะเกินความสามารถ

ของผู้ทำหน้าที่ภายในโรงเรียน ถ้าเป็นเช่นนั้น ก็ควรจะยอมรับความจริงและหาทางช่วยเหลือจากวิทยากรภายนอก

6. การไปดูการสอนของครูในโอกาสอันควร โดยเฉพาะครูใหม่ปัญหาในเรื่องนี้อยู่ที่ว่าจะทำอย่างไร ครูจึงจะไม่เกิดความรู้สึกว่าผู้นิเทศไปคอยจับผิดในการทำการสอน วิธีแก้ปัญหาอย่างหนึ่งในเรื่องนี้ก็คือ ความพยายามทำให้ครูเกิดความรู้สึกว่ามีปัญหาในการสอน และต้องการความช่วยเหลือ แนะนำเพื่อที่จะขจัดปัญหาเหล่านั้น (พนัส หันนาคินทร์ 2524 : 210 – 211)

สถาพร พันธุประยูร (2529 : 186) และ เอนก แย้มบาน (2529 : 177) พบว่า งานด้านการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนมัธยมศึกษา เขตการศึกษา 8 และเขตการศึกษา 12 ส่วนใหญ่การจัดชั้นเรียนและการสร้างบรรยากาศในห้องเรียนได้เหมาะสมกับสภาพการจัดการเรียนการสอน และสอดคล้องกับจุดหมายของหลักสูตร

การกำหนดการสอนและตารางสอน โรงเรียนขนาดเล็ก และขนาดกลางเปิดโอกาสให้ครูมีส่วนร่วมในการกำหนดการสอนและตารางสอนมากกว่าโรงเรียนขนาดใหญ่

การส่งเสริมการสอนตามแผนการสอนในโรงเรียนมัธยมศึกษาทั้งสามขนาดได้สนับสนุนให้มีการกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ แต่พบว่าได้มีการปฏิบัติน้อยที่สุดคือการให้นำผลการวิจัยมาใช้ในการปรับปรุงประสิทธิภาพการสอน

การส่งเสริมให้ใช้การสอนหลาย ๆ วิธีพบว่า โรงเรียนทุกระดับขนาดส่งเสริมให้ครูในหมวดวิชาเดียวหรือที่สอนในระดับชั้นเดียวกัน หรือรายวิชาเดียวกัน ประชุมวางแผนร่วมกัน ส่วนงานที่ปฏิบัติน้อยที่สุดได้แก่ การสาธิตการสอนและการจัดทำโครงการทดลองวิธีสอนในหมวดวิชาต่าง ๆ

การใช้แหล่งวิชาการในท้องถิ่น ส่วนใหญ่โรงเรียนสนับสนุนให้ครูนำบุคลากรในท้องถิ่นที่มีความสามารถเฉพาะด้านเป็นวิทยากรในการเรียนการสอนบ้างตามโอกาส แต่ปฏิบัติน้อยที่สุดคือการใช้แหล่งวิทยาการในท้องถิ่น

ค. การพัฒนาสื่อการสอน

1. ความหมายของสื่อการสอน

สื่อการสอน คือ ตัวกลางหรือสิ่งต่าง ๆ ที่ใช้ในกระบวนการเรียนการสอน เพื่อใช้เป็นเครื่องมือหรือช่องทางสำหรับทำให้การถ่ายทอดความรู้ของครูถึงผู้เรียน และทำให้ผู้เรียนเรียนรู้ได้ตามวัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายที่วางไว้เป็นอย่างดี หรือ สื่อการสอนคือวัสดุอุปกรณ์ วิธีการ หรือเทคนิคที่ใช้เป็นสื่อกลางให้ผู้สอนส่งหรือ ถ่ายทอดความรู้ เจตคติ และทักษะไปยังผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ (เชียรศรี วิวิธสิริ 2527 : 35)

ชัยยงค์ พรหมวงค์ (2521 : 90) ได้ให้ความหมายของสื่อการสอนว่า หมายถึงวัสดุ อุปกรณ์ และวิธีการ ใช้เป็นสื่อกลางให้ผู้สอนสามารถส่งหรือถ่ายทอดไปสู่ ผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

กล่าวโดยสรุปได้ว่า สื่อการสอนหมายถึงวัสดุและอุปกรณ์และวิธีการประกอบ การสอน เพื่อใช้เป็นสื่อกลางในการสื่อความหมายที่ผู้สอนประสงค์จะส่งหรือถ่ายทอด ให้ผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. ความจำเป็นในการพัฒนาสื่อการสอน

ในปัจจุบันมักจะกล่าวกันเสมอว่า นวัตกรรมและเทคโนโลยีมีความจำเป็น อย่างยิ่งต่อระบบการเรียนการสอน ทั้งนี้เพราะนวัตกรรมหรือนวกรรมนั้น หมายถึงการ ปฏิบัติหรือกรรมวิธีที่นำเอาความคิดใหม่หรือการกระทำใหม่มาใช้ในกิจการใด ๆ ก็ตาม เพื่อเปลี่ยนแปลงปรับปรุงกิจการนั้นให้ดีขึ้นกว่าเดิม ประสิทธิภาพสูงขึ้น (เชียรศรี วิวิธสิริ 2527 : 54) ส่วนเทคโนโลยี หมายถึง ศาสตร์ที่ว่าด้วยวิธีการทางการศึกษา ครอบคลุม ระบบการนำวิธีการมาปรับปรุงประสิทธิภาพของการศึกษาให้สูงขึ้น เทคโนโลยีทางการศึกษา ครอบคลุมองค์ประกอบ 3 ประการคือ

1. วัสดุ ได้แก่ สิ่งที่มีการผุพัง สิ้นเปลืองต่าง ๆ

2. อุปกรณ์ (เครื่องมือ) ได้แก่ สิ่งที่มีความคงทนถาวร

3. วิธีการ ซึ่งได้แก่ กิจกรรม การสาธิต การทดลองต่าง ๆ ซึ่งต้องมีระบบการนำมาบูรณาการให้การเรียนรู้ มีประสิทธิภาพ (ชัยยงค์ พรหมวงศ์ 2520 : 38 – 39)

ชัยยงค์ พรหมวงศ์ (2520 : 44) ได้กล่าวว่า สิ่งที่เป็นสื่อการสอนหรือเทคโนโลยีทางการศึกษา ซึ่งได้แก่ ระบบการนำวัสดุ อุปกรณ์ และวิธีการที่เป็นสื่อช่วยให้ครูสามารถถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้เรียนได้มากที่สุด หรืออีกนัยหนึ่ง เทคโนโลยีทางการศึกษาในฐานะสื่อการสอนจะช่วยให้การเปลี่ยนพฤติกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและมีความคงทนถาวร

ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีทางการศึกษาหรือนวกรรมและเทคโนโลยีทางการศึกษา ทำให้เกิดการพัฒนาเทคโนโลยีทางการสอนเป็นไปอย่างรวดเร็วมาก เป็นต้นว่า การสอนทางโทรทัศน์ การใช้เครื่องช่วยสอน การใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ช่วยสอน การใช้เครื่องเทปบันทึกภาพ (Video Tape Recorder) รวมทั้งการใช้เทคนิควิธีสอนแบบใหม่ ๆ จึงทำให้อุปกรณ์ใหม่ทางการศึกษาเปลี่ยนแปลงไป (เชียรศรี วิวิธสิริ 2527 : 64)

3. หลักทั่วไปในการเลือกใช้สื่อการสอน

อิริคสัน (Erickson 1971 : 97 – 99 อ้างถึงใน ชัยยงค์ พรหมวงศ์ 2520 : 187) แนะนำการเลือกสื่อการสอนโดยพิจารณาจากคำถามต่อไปนี้

1. สื่อการสอนมีประโยชน์ต่อหน่วยการสอนและมีกิจกรรมในการแก้ปัญหาหรือประสบการณ์เฉพาะหรือไม่

2. เนื้อหาที่จะต้องใช้สื่อความหมายด้วยสื่อการสอนนี้เป็นประโยชน์และสำคัญแก่นักเรียนในชุมชนและสังคมหรือไม่

3. สื่อการสอนเหมาะสมกับวัตถุประสงค์การสอนหรือเป้าหมายของนักเรียนหรือไม่

4. มีการตรวจสอบระดับความยากของวัตถุ การสอนทางพุทธิศึกษา เจตคติ และทักษะหรือไม่

5. สื่อการสอนเป็นการให้นักเรียนได้คิดตอบสนอง อธิบาย และศึกษาค้นคว้าหรือไม่

6. เนื้อหาในสื่อการสอนช่วยแก้ปัญหาและเสริมกิจกรรมของนักเรียนหรือไม่

7. เสนอแนวคิดที่มีความสัมพันธ์กันหรือไม่

8. ในเนื้อหาความรู้เกี่ยวกับขนาด อุณหภูมิ น้ำหนัก ความลึก ระยะทาง การกระทำ กลิ่น เสียง สี ความมีชีวิตและอารมณ์หรือไม่

9. มีความแน่นอนและทันสมัยหรือไม่

10. แสดงถึงรสนิยมอันดีหรือไม่

11. ใช้ในห้องเรียนธรรมดาได้หรือไม่

12. ความรู้เนื้อหาในสื่อการสอนมีตัวอย่างให้มากพอหรือไม่

4. การปฏิบัติงานนิเทศการศึกษาด้านการจัดสื่อการสอน

สถาพร พันธุประยูร (2529 : 188) และเอนก แย้มบาน (2529 : 179) พบว่า การดำเนินงานนิเทศการศึกษาภายในโรงเรียนของโรงเรียนมัธยมศึกษา ทั้งสามขนาดในเขตการศึกษา 8 และ 12 ในด้านการจัดสื่อการสอน คือ การแนะนำให้ครูสำรวจสภาพและความต้องการใช้สื่อการสอนโดยเฉพาะวัสดุและอุปกรณ์การสอน ส่วนปฏิบัติน้อยที่สุด คือการจัดประชุมปฏิบัติการ เพื่อผลิตวัสดุอุปกรณ์การสอนในโรงเรียน

การเก็บรักษาวัสดุอุปกรณ์การสอน โรงเรียนมัธยมศึกษาทั้งสามขนาดได้ปฏิบัติมากที่สุด คือ ให้ความรู้แก่ครูด้านการบำรุงรักษาวัสดุอุปกรณ์การสอน ส่วนปฏิบัติน้อยที่สุด คือ ประชุมเชิงปฏิบัติการ เกี่ยวกับการปรับปรุงสภาพของวัสดุอุปกรณ์การสอนให้มีประสิทธิภาพในการใช้งานอยู่เสมอ

การติดตามผลการใช้วัสดุอุปกรณ์โรงเรียนมัธยมศึกษาทั้งสามขนาด ได้ปฏิบัติมากในการส่งเสริมให้ครูตรวจสภาพของวัสดุอุปกรณ์เป็นระยะ ๆ ส่วนงานที่ปฏิบัติน้อยที่สุด คือแนะนำให้ครูประเมินผลรวบรวมปัญหาเกี่ยวกับการใช้วัสดุอุปกรณ์

ง. การจัดกิจการนักเรียน

1. ความหมายของกิจการนักเรียน

กิจการนักเรียน เป็นส่วนหนึ่งของงานบริการโรงเรียน ซึ่งเป็นงานที่เกี่ยวข้องกับนักเรียนในทุกด้าน เช่น การจัดสวัสดิการให้กับนักเรียน การแนะแนว วินัย และกิจกรรมนักเรียน (สมศักดิ์ คงเที่ยง 2529 : 12)

ภิญโญ สาธร (2519 : 185) ได้ให้ความหมายของคำว่า "การบริหารกิจการนักเรียน" คือ การดำเนินกิจกรรมทุกชนิดที่เกี่ยวข้องกับนักเรียนในส่วนที่ไม่เกี่ยวกับการสอนในห้องเรียน

2. งานการจัดกิจการนักเรียน

ประดิษฐ์ อรวบเจริญ (2519 : 3 – 177) ได้แบ่งการบริหารงานกิจการนักเรียนออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. การปกครองและการใช้อำนาจหน้าที่ของผู้บริหารประกอบด้วยงานต่อไปนี้
   1.1 การสำมะโนโรงเรียน
   1.2 การรับนักเรียน
   1.3 การแบ่งกลุ่มนักเรียน
   1.4 การเลื่อนชั้น
   1.5 การรายงานผลการเรียนและพัฒนาการของนักเรียน
   1.6 การจัดทำทะเบียนนักเรียน
   1.7 ระเบียบวินัยของโรงเรียนและการรักษาระเบียบวินัยของโรงเรียน

2. การบริหารสวัสดิการต่าง ๆ ประกอบด้วย
   2.1 บริการทางวิชาการ
   2.2 บริการสุขภาพอนามัย

2.3 บริการสันทนาการและการพักผ่อนหย่อนใจ

2.4 บริการแนะแนวในโรงเรียน

2.5 บริการจัดหางานให้นักเรียนทำ

2.6 บริการอื่น ๆ ที่จะจัดทำได้

3. กิจกรรมนักเรียน ประกอบด้วย

3.1 สภานักเรียน

3.2 ชุมนุมต่าง ๆ

3.3 กิจกรรมเกี่ยวกับการกีฬา

3.4 กิจกรรมเกี่ยวกับการบำเพ็ญประโยชน์

3.5 กิจกรรมเกี่ยวกับการแสดง

ฟิลิป เอส ทริปป (Philip S. Tripp 1970 อ้างถึงใน สมศักดิ์ คงเที่ยง 2529 : 17) ได้แบ่งกิจการนักเรียนออกได้ 4 ประการคือ

1. ภารกิจด้านสวัสดิการ เน้นการให้บริการและสวัสดิการแก่นักเรียน เป็นสำคัญ ได้แก่

1.1 บริการด้านแนะแนว

1.2 บริการด้านทุนการศึกษา

1.3 บริการด้านสุขภาพอนามัย

1.4 บริการด้านทดสอบเพื่อการแนะแนว

1.5 บริการด้านอาหาร

1.6 บริการด้านจดหมายและไปรษณีย์

1.7 บริการด้านรักษาคิมแคนและการขอผ่อนผันการเข้ารับราชการทหาร

1.8 บริการด้านการรับส่งนักเรียน

1.9 บริการด้านเกี่ยวกับศิษย์เก่า

2. ภารกิจด้านการควบคุม เป็นภารกิจกับการปกครองนักเรียนในลักษณะต่าง ๆ ได้แก่

2.1 การรับนักเรียนเข้าเรียน

2.2 งานทะเบียนต่าง ๆ

2.3 งานเกี่ยวกับหอนอนและหอพัก

2.4 การควบคุมทางวินัยและลงโทษ

3. ภารกิจด้านกิจกรรมร่วมหลักสูตร เป็นภารกิจด้านกิจกรรมนักเรียน ได้แก่

3.1 สโมสรนักเรียน

3.2 กิจกรรมที่นักเรียนปกครองกันเอง เช่น สภานักเรียน

3.3 กิจกรรมกีฬาและกรีฑา

3.4 กิจกรรมด้านสังคมและวัฒนธรรม เช่น ชุมนุมหรือชมรม

3.5 กิจกรรมด้านความสัมพันธ์กับชุมชน

3.6 การมีส่วนร่วมในการบริหารโรงเรียน

4. ภารกิจด้านการสอน เป็นภารกิจที่มีส่วนสำคัญไม่น้อย ได้แก่

4.1 การปฐมนิเทศ

4.2 การสอนซ่อมเสริม

4.3 การสอนพิเศษ

3. การดำเนินงานเกี่ยวกับการจัดกิจการนักเรียน

วินัย จันดาวรรณ (2523 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องการบริหารกิจการนักเรียนของโรงเรียนมัธยมศึกษา ในเขตการศึกษา 10 พบว่า การปฏิบัติงานเกี่ยวกับกิจการนักเรียนอยู่ในเกณฑ์มาก 5 ด้าน คือ การรับและแบ่งกลุ่มนักเรียน การปฐมนิเทศน์นักเรียน การรักษาระเบียบวินัยของโรงเรียน การทำทะเบียนและการทำรายงานเกี่ยวกับตัวนักเรียนและการจัดกิจกรรมนักเรียน และปฏิบัติน้อยมากใน 3 ด้าน คือ การบริการสุขภาพอนามัย การวัดและบริการแนะแนว และการจัดให้ทุนการศึกษา และพบว่าปัญหาสำคัญในบริหารกิจการนักเรียนคือ

1. โรงเรียนส่วนมากรับนักเรียนไม่ได้ตามแผนที่วางไว้
2. ผู้ปกครองให้ความสนใจและร่วมกิจกรรมที่โรงเรียนจัดขึ้นน้อย
3. ครู–อาจารย์ไม่ค่อยให้ความร่วมมือในกิจกรรมที่คนไม่ได้รับการมอบหมาย
4. ขาดแคลนงบประมาณ อาคารสถานที่เฉพาะ และขาดแคลนบุคลากรที่มีความรู้เฉพาะด้านในด้านสุขภาพอนามัยและด้านแนะแนว
5. ไม่มีทุนการศึกษาสำหรับโรงเรียนในโรงเรียนขนาดเล็ก

สมศักดิ์ คงเที่ยง (2529 : 109 – 116) ได้ศึกษาสภาพปัจจุบันและความคิดเห็นต่อการบริหารกิจการนักเรียนของผู้บริหารและอาจารย์โรงเรียนมัธยมศึกษา พบว่า โรงเรียนมัธยมศึกษาทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาคได้ดำเนินการจัดการนักเรียนในด้านสำคัญคือ การรับและแบ่งกลุ่มนักเรียน การปฐมนิเทศนักเรียน การรักษาระเบียบวินัยของนักเรียน การทำทะเบียนและรายงานเกี่ยวกับตัวนักเรียน การจัดกิจการนักเรียน การบริการสุขภาพและอนามัยของนักเรียน การจัดบริการแนะแนวและการจัดให้ทุนการศึกษาจัดได้อยู่ในสภาพที่เหมือนกันตามความเหมาะสมกับสถานการณ์ต่าง ๆ

จ. การวัดและประเมินผลการเรียนการสอน

1. ความหมายของการวัดและประเมินผลการเรียนการสอน

การวัดผล (**Measurement**) หมายถึง กระบวนการในการกำหนดจำนวนตัวเลขปริมาณ อันดับ ข้อมูล และลักษณะให้กับวัตถุ สิ่งของ และบุคคลตามกฎที่วางไว้ ซึ่งต้องอาศัยเครื่องมือในการวัด และสิ่งที่วัดนั้นแยกได้ 2 ประการ คือ (1) คุณสมบัติหรือลักษณะของสิ่งนั้น ๆ เช่น การวัดคุณสมบัติทางกายภาพ และ (2) เป็นการวัดจำนวนหรือคุณภาพของสิ่งที่เป็นนามธรรม เช่น ผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียน ระดับเชาวน์ปัญญา เจตคติ และความถนัดใจ เป็นต้น

การประเมินผล (**Evaluation**) หมายถึง กระบวนการในการตัดสินใจ ตีราคาหรือสรุปผลเพื่อพิจารณาความเหมาะสมหรือคุณค่าของคุณลักษณะ พฤติกรรม และสิ่งของว่าดีเพียงใด โดยเปรียบเทียบกับเกณฑ์ การประเมินผล มีองค์ประกอบ 3 อย่าง

คือ (1) ผลที่ได้จากการวัด ที่จะทำให้ทราบสภาพของความจริงว่ามีปริมาณเท่าไร มีคุณสมบัติอย่างไร เพื่อให้ได้ข้อมูลในการพิจารณาเปรียบเทียบกับเกณฑ์ (2) เกณฑ์ที่กำหนดไว้ และ (3) การตัดสินใจหรือสรุปผล (กาญจนา คุณารักษ์ 2527 : 147)

2. ความมุ่งหมายของการวัดและประเมินผลการเรียน

กาญจนา คุณารักษ์ (2527 : 148) ได้สรุปความมุ่งหมายของการวัดและประเมินผลการเรียนการสอนไว้ ดังนี้

1. เพื่อบ่งชี้ว่าผู้เรียนมีความรู้ เจตคติ และทักษะที่สำคัญเพียงพอหรือไม่
2. เพื่อวินิจฉัยจุดเด่นและจุดด้อยของผู้เรียนโดยสังเกตจากสัมฤทธิผลที่แสดงออก
3. เพื่อบ่งถึงระดับสัมฤทธิผลของผู้เรียนแต่ละคน

3. การดำเนินงานการวัดและประเมินผลการเรียนการสอน

สุภาพ วาดเขียน และอรพินธ์ โภชนคา (2520 : 12) ได้เสนอแนะลักษณะการดำเนินงานที่ดีไว้ดังนี้

1. กำหนดความมุ่งหมายหรือวางแผนงานไว้ให้แน่ชัดว่า จะวัดเรื่องอะไร ใช้วิธีการอย่างไร เครื่องมือเครื่องใช้และบุคลากรพร้อมที่จะปฏิบัติการได้เพียงใด

2. ต้องทำการวัดผลต่อเนื่องกันอย่างสม่ำเสมอ วัดทุกครั้งที่มีการสอน วัดซ้ำหลาย ๆ ครั้งด้วยวิธีการต่าง ๆ กัน มีเนื้อหาเพียงพอกับความต้องการ และเป็นตัวแทนที่เชื่อถือได้

3. การวัดผลนั้นต้องเป็นเครื่องช่วยให้การปฏิบัติงานดำเนินไปได้ด้วยดี มิใช่การวัดผลเป็นการสรุปการเรียนการสอน และมิใช่วัดว่านักเรียนได้ลืมสิ่งที่ได้เรียนมาแล้วมากน้อยเพียงใด

4. ต้องมีแนวหรือเกณฑ์เป็นสำคัญ ผู้ที่ให้การทดสอบและผู้ที่รับการทดสอบมีความเข้าใจตรงกัน ถึงสิ่งที่ทดสอบโดยแจ้งรายการหรือรายละเอียดให้ผู้ทดสอบและผู้เข้าสอบทราบล่วงหน้า เช่น วิธีทดสอบ ขอบเขต เกณฑ์การพิจารณาตัดสิน

5. ต้องคำนึงถึงบุคคลผู้เข้ารับการทดสอบ และผู้ให้การทดสอบ สถานที่สอบ เวลา แรงงาน ค่าใช้จ่าย มาตรฐานข้อสอบ ตลอดจนพิจารณาว่าการสอบนี้จัดขึ้นเพื่ออะไร

6. ต้องคำนึงถึงความสั้นยาวของข้อสอบ ความยากง่ายของภาษาที่ใช้ การให้คะแนน การจดบันทึกผลการทดสอบไว้เป็นหลักฐาน

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช (2524 : 32) ได้กล่าวถึงการเตรียมตัวของผู้ประเมินผลก่อนทำการประเมินผลควรวางแผนล่วงหน้า ดังนี้

1. กำหนดจุดมุ่งหมายในการประเมินผล
2. กำหนดขอบเขตของการประเมินผล
3. พิจารณาเลือกวิธีการและรูปแบบของเครื่องมือใช้ในการประเมินผล
4. กำหนดวิธีการจัดทำแบบประเมินผล
5. กำหนดว่าใครจะเป็นผู้ทำการวิเคราะห์และแปลผลการประเมินผล
6. เตรียมการปรับปรุงการสอนเพื่อตอบสนองผลการประเมินผล

จากที่กล่าวมาแล้วจะเห็นได้ว่า การจัดการวัดและประเมินผลการเรียนการสอน ผู้จัดจะต้องคำนึงถึงสิ่งต่าง ๆ ที่ส่วนประกอบของการวัดและประเมินผล ได้แก่ ครูผู้สอน นักเรียน จุดประสงค์และเนื้อหาสาระ วิธีการและประเภทของการวัดและประเมินผลการเรียน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ แฮร์ริส (Harris 1975 : 96 – 98) ซึ่งกล่าวว่า การประเมินผลเป็นกระบวนการชุดหนึ่งมิใช่เป็นกิจกรรมเพียงอย่างเดียวโดด ๆ

4. การปฏิบัติงานนิเทศการศึกษาเกี่ยวกับการวัดและประเมินผลการเรียนการสอน

สถาพร พันธุประยูร (2529 : 191) และเอนก แย้มบาน (2529 : 181) พบว่าการดำเนินการประเมินผลการสอนทั้งโรงเรียนขนาดใหญ่ ขนาดกลางและขนาดเล็ก ส่วนใหญ่ชี้แจงให้ครูเข้าใจวัตถุประสงค์ของการประเมินผลอย่างชัดเจน และที่น้อยคือ

การตั้งคณะกรรมการวิเคราะห์แบบทดสอบที่ใช้ในการวัดผลและประเมินผลการเรียน เสมอ ๆ

การรายงานผลการประเมินให้ผู้ที่เกี่ยวข้องทราบในโรงเรียนทุกขนาด ส่วนใหญ่มีการรายงานผลการประเมินให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทราบโดยสม่ำเสมอ และที่น้อยที่สุดคือมีการวิเคราะห์ผลการประเมิน เพื่อนำมาปรับปรุงการเรียนการสอน

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สำหรับงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทบุคลากรทางการนิเทศการศึกษาภายในโรงเรียน ได้มีผลการวิจัย ดังนี้

กาญจนา จงรักษ์ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "บทบาทของผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิชาการในโรงเรียนรัฐบาล ระดับมัธยมศึกษา สายสามัญศึกษา ในจังหวัดพระนครธนบุรี" ผลการวิจัยที่เกี่ยวกับนิเทศการศึกษา สรุปได้ว่า ต้องการให้ผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิชาการ ให้ความช่วยเหลือในด้านการนิเทศการสอน ดังนี้

1. นิเทศการสอนวิชาที่มีความถนัด
2. ส่งเสริม สนับสนุนในการเชิญศึกษานิเทศก์ หรือผู้ชำนาญการสอนอื่น ๆ มานิเทศการสอนให้กับครู อาจารย์ตามสายวิชาอย่างน้อยเทอมละครั้ง
3. ส่งเสริมและสนับสนุนให้ครูไปอบรม ให้มีความรู้ทันสมัยอยู่เสมอ
4. ส่งเสริมให้ครู อาจารย์ ผู้ชำนาญการสอนในโรงเรียน ช่วยนิเทศกันเองเพื่อปรับปรุงการสอนให้ดีขึ้น (กาญจนา จงรักษ์ 2512 : 111 – 113)

ชูจิต อาศัยบุญ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "บทบาทของหัวหน้าหมวดวิชาในโรงเรียนมัธยมศึกษา ที่ใช้หลักสูตรแบบกว้าง" ผลการวิจัยที่เกี่ยวกับการนิเทศการศึกษา สรุปได้ว่า งานที่หัวหน้าหมวดวิชามีการปฏิบัติน้อย ได้แก่ การสาธิตการสอน การจัดหาผู้เชี่ยวชาญมาสาธิตการสอน การจัดให้ครูมีโอกาสสังเกตการสอนในห้องเรียน (ชูจิต อาศัยบุญ 2518 : 98)

อุทัย สร้อยสุข ได้ทำการวิจัยเรื่อง "หน้าที่ด้านการนิเทศการศึกษาของอาจารย์ใหญ่โรงเรียนมัธยมศึกษา" ผลการวิจัยสรุปว่า งานนิเทศการศึกษาที่อาจารย์ใหญ่ส่วนมากเคยปฏิบัติได้แก่ การจัดให้มีการสัมมนาเกี่ยวกับวิธีสอนโดยร่วมกับอาจารย์ใหญ่ในโรงเรียนใกล้เคียง การจัดครูไปเยี่ยมโรงเรียนอื่น การจัดให้มีการสาธิตการสอนขึ้นในโรงเรียน การจัดให้มีการวิเคราะห์และประเมินค่าแบบเรียนที่ใช้อยู่ในโรงเรียน การหาข้อมูลจากผู้ปกครอง และบุคคลในท้องถิ่นเกี่ยวกับเนื้อหาที่นำมาสอนเพื่อนำไปสู่การปรับปรุงหลักสูตร การจัดให้มีคณะกรรมการดำเนินการศึกษา วิจัยด้านการเรียนการสอน และการบริหาร การจัดให้มีแบบสอบถาม เกี่ยวกับการปฏิบัติงานของครูเป็นรายภาคเรียน การจัดให้มีธนาคารข้อสอบขึ้นในโรงเรียน (อุทัย สร้อยสุข 2520 : 225 – 226)

เสาวภา เชาวน์ชลากร ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การจัดการนิเทศการศึกษาภายในโรงเรียนมัธยมศึกษาส่วนกลาง สังกัดกองการมัธยมศึกษา" โดยศึกษาความคิดเห็นของผู้บริหารโรงเรียน และครูในโรงเรียนมัธยมศึกษาในส่วนกลาง เกี่ยวกับงานนิเทศการศึกษาที่ควรจัดขึ้นภายในโรงเรียน พบว่า ส่วนใหญ่มีความเห็นสอดคล้องกันอยู่ในระดับเห็นด้วย และพบว่า ปัญหาที่อาจเกิดขึ้นจากการจัดนิเทศการศึกษาภายในโรงเรียน เนื่องมาจากการขาดงบประมาณ ผู้บริหารไม่เห็นความสำคัญ ไม่เข้าใจวัตถุประสงค์และเป้าหมายของการนิเทศอย่างแท้จริง ตลอดจนไม่ศรัทธาในตัวผู้นิเทศภายใน (เสาวภา เชาวน์ชลากร 2525 : 274 – 277)

ประสงค์ สังขะไชย วิจัยเรื่อง "ความคิดเห็นของผู้บริหารโรงเรียนและครูเกี่ยวกับการจัดนิเทศการศึกษาภายในโรงเรียน กรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 4" พบว่า ผู้บริหารโรงเรียนและครูเห็นด้วย และเห็นด้วยอย่างยิ่งที่ควรจัดงานนิเทศการศึกษาภายในโรงเรียน 8 งาน งานด้านการวางแผนการนิเทศ งานด้านพัฒนาบุคลากร งานด้านพัฒนาหลักสูตร งานด้านการจัดการเรียนการสอน งานด้านการจัดสิ่งอำนวยความสะดวก และวัสดุอุปกรณ์ งานด้านบริการพิเศษอื่น ๆ งานด้านเกี่ยวกับชุมชนและ

งานด้านประเมินผล ส่วนปัญหาพบว่า โรงเรียนส่วนใหญ่มีการปฏิบัติการนิเทศการศึกษาเป็นครั้งคราว ไม่มีระบบแบบแผน (ประสงค์ สังขะไชย 2526 : 133 – 136)

สถาพร พันธุประยูร ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง "การศึกษางานนิเทศการศึกษาภายในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 8" พบว่าโรงเรียนได้ปฏิบัติงานนิเทศการศึกษาภายในโรงเรียน คือ การประชุมแนะนำชี้แจง การจัดสัมมนาร่วมกับกลุ่มในโรงเรียน ส่งเสริมให้ครูจัดกลุ่มนักเรียนตามความถนัด และสนใจ การให้ข้อมูลเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่การปฏิบัติการสอน ส่งเสริมให้ครูได้ใช้งบประมาณเกี่ยวกับสิ่งอำนวยความสะดวก การแนะนำให้ครูสำรวจความต้องการของท้องถิ่น การพัฒนาครูโดยส่งครูเข้ารับการอบรมในสถาบันต่าง ๆ ด้านการนิเทศครูใหม่ คือ การแนะนำให้รู้จักกับบุคลากรในโรงเรียน การจัดทำทะเบียนประวัติบุคลากรในโรงเรียน การรายงานผลการเรียนให้ผู้ปกครองทราบ และการประชุมชี้แจงให้ครูเข้าใจถึงวัตถุประสงค์ของการประเมินผลอย่างชัดเจน

สำหรับปัญหาการจัดงานนิเทศการศึกษาภายในโรงเรียนมีดังนี้ ขาดการประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ทางด้านหลักสูตร ครูบางคนไม่เปลี่ยนพฤติกรรมการสอน ครูขาดแผนปฏิบัติงานด้านการสอน ไม่มีการคิดคำนวณผลการใช้เครื่องอำนวยความสะดวก ขาดแคลนวัสดุอุปกรณ์ในการทำสื่อการเรียนการสอน ขาดการสำรวจและวิเคราะห์ปัญหา การเพิ่มประสบการณ์ให้แก่ครูใหม่ ขาดการรวบรวมข้อมูล เกี่ยวกับตัวนักเรียน กิจกรรมต่อชุมชนปรากฏว่า ไม่ได้รับความสนใจจากชุมชน และครูไม่เข้าใจวัตถุประสงค์และระเบียบการของวัดผล และประเมินผลอย่างถูกต้องแท้จริง (สถาพร พันธุประยูร 2529 : 185 – 191)